

Danerê Rojnameya pêşî ya Kurdî Miqdad Mîthed Bedirxan

Armanac

Hejmar, No: 144

Çiriya Paşin
November 1993

Buha - Price
15 SKR, 3DM

Rojnameya Mehane

Almanyayê û Fransayê komele û buroyên alîgirên PKK'ê girtin!

■ Almanyayê 35 komele û buro, Fransayê jî 2 komeleyên alîgirên PKK'ê girtin û dest danîn ser mal û mulkên wan.

■ Rêxistin û partiyên Kurdistana Bakur ku di qonaxa avakirina cepheyê de ne, politîka hukûmeta Almanyayê protesto kirin.

Wezîrê Hundir yê Almanyaya Federal Manfred Kanther di 27'ê Çiriya Paşin de bi biryarekê çalakîyên alîgir û dilxwazên PKK'ê li eyaletên Almanyayê qedex kir. Piştî biryare qedexekirina, polisê Almanyayê di 11 eyaletên Almanyayê de 35 komele û buroyên alîgirên PKK'ê girtin û dest danîn ser mal û mulkên wan. Di nav van komele û buroyan de Kurd-Ha, Berxwedan, Kurdistan Komite û FEYKA hene.

Di beyana Wezerata Hundirin ya Almanyaya Federal de li ser qedexekirina çalakîyên PKK, wiha tê gotin. "Almanya ne qada şer ya terorîstên biyanî ye. Almanya dewleteke huqûqî ye çî ji aliyê "çep", çî ji aliyê rast û çî şiddetên ku ji aliyê biyanîyan ve tên kirin û huzura civatê rehetsiz dikin, emê musadê nedin wan."

Di 30'ê Çiriya Paşin de hukûmeta Fransayê jî li ser şopa Al-

manyayê çû û du komeleyên dilxwazên PKK'ê li Fransayê girtin. Ev Komele YEK-KOM û Kurdistan Komîte ne.

Di Komsiyona Wezîrên Adalêtê û yê Hundirîn yê Welatên Ciwata Ewropayê de jî li ser kirinên PKK'yên li Ewropayê hat sekinandin lê li ser qedexekirina xebatên PKK'ê Welatên Ciwata Ewropayê negihîştin biryareke giştî.

Di 24'ê Hezîranê û di 4'ê Çiriya Paşin de alîgirên PKK'ê li gelek bajarên Almanyayê, li Londonê, li Osloyê, li Kopenhagê, li Bernê êriş biribûn ser sefaret, buro, banka û dezgehên Tirkan û gelek zerar dabûn wan. Di van êrişan de li Swîsê kesek ji aliyê dîplomatên Tirkan ve hatibû kuştin û di 4'ê Çiriya Paşin de jî li Almanyayê yek ji aliyê PKK'ê ve hatibû kuştin.

Berî ku Hukûmeta Almanyayê bi resmî çalakîyên PKK'ê li temamê Almanyayê qedex bike; polîsan li Almanyayê avêtibûn ser buro û komeleyên dilxwazên PKK'ê.

Di 18'ê Çiriya Paşin de polisên Fransayê li Parisê, li Lyonê, Marsilyayê, Strasburgê û Rouenê êriş biribûn ser komele û malên dilxwazên PKK'ê û 110 kes girtin û jî wan 23 kes avêtin hefsê. Di eynî wextê de Polisên istîxbarata Swêdê SÄPO avêtin ser Kurdistan Centrumê. Û li gor

qerareke SÄPO dê ew li hember dilwaz û alîgirên PPK'ê qontrolê hîn xurttir bikin.

Reaksiyona li dijî qedexekirina faliyetên PKK'ê

Piştî girtina komele û buroyan dilxwaz û alîgirên PKK'ê yê Almanyayê li Bonnê, Berlinê, Bremenê, Hambûrgê, Frankfurtê û gelek bajarên din tevger li dar xistin, meş çêkirin û ev komeleyên wan yê ku hatibûn girtin îşgal kirin.

Rêxistin û partiyên Kurdistana Bakur; Hevgirtin-PDK, KAWA, KKP, KUK, PİK, PKK, PRK/Rizgarî, PSK, Têkoşîna Sosyalîst, TSK û YEKBÛN ku di merhala avakirina cepheyê de ne li ser qedexekirina faliyetên PKK'ê li Almanyayê beyanek derxistin, politîka hukûmeta Almanyayê û Fransayê protesto kirin.

Her wisa Civata Kurd li Almanyayê û HEVKAR beyanek muştêrek bi zimanê Almanî derxistin û qerara qedexekirina faliyetên PKK'ê li Almanyayê rexne kirin.

Qedexekirina faliyetên PKK'ê li Almanyayê di wan çend mehên dawiyê de herroj di rojê Almanyayê de bû. Lê van kirinên dawî yê PKK'ê û serdana serokwezîra Tirkîyê Tansu Çiller ya Almanyayê vê prosesê leztir kir. Wezîrê

Dûmahik r. 11

Êrişên li ser Kurdistana federe

■ Di meha Çileyê Paşin de gundên Kurdistana Iraqê û Kurdên sivil bûn armanca êrişên Îran û Tirkîyê.

■ Dîsa şer di navbera PKK û hêzên Kurdistana Federe de rû da. Li gor agahdariyên der û dora PKK'ê, wan di nav hefteyekê de 11 pêşmerge kuştine.

Êrişên li ser Kurdistana Federe meha Çileyê Paşin de jî berde-wam kir. Îranê rojên 5 û 6'ê Çiriya Paşin bi topên dîrêvê û bi roketan li 10 gundên bakur û rojavayê Rewanduzê xist. Ev gundên ku bûne armanca êrişên dewleta Îranê 40-50 km ji sînorê dewleta Îranê dîr in û li wê herêmê wek ku Îran îddîa dike tu kampên hêzên Kurdistana Îranê tunene. Xelkên van gundan nuh vegeyriyane ser gundên xwe. Di 11'ê Çiriya Paşin de Îranê gundê Nawtakê bombardûman kir. Ev gund jî 40 km ji sînorê Îranê dîr e.

Li ser van êrişan Wezîrê Parastinê yê Kurdistana Federe, Cebbar Ferman weha got: "Îranî bi van êrişên xwe me tehdît dikin û dixwazin bidin nîşandan ku ew di wê hêzê de ne ku kîngê bixwazin dikarin êriş bikin".

Piştî demekê dirêj, êrişên dewleta Tirkîyê jî dest pê kirin. Rojên 29 û 30'ê Çiriya Paşin balafirên Tirk li 9 ciyên Kurdistana Iraqê xistin. Wek her tim, dewleta Tirk jî êrişên xwe re hebûna PKK'ê wek sedem nîşan da. Lê armanc her qelskirin û bêhuzurkirina Kurdistana Federe û tevdana dijayetiyên navbera Kurdistana Federe û PKK'ê ye. Li gor beyana

PDK-Iraq di êrişê 29'ê Çiriya Paşin de balafirên Tirkîyê li du gundên herêma Barzan ku 40 km. ji sînor ber bi hundir in, xistine. Ev her du gund jî bi alîkariya hêzên navnetewî nuh hatine avakirin, xelk jî nuh vegeyriyane ser gundên xwe. Li gor beyanê, ev ne cara dawîn e ku bi "xeletî" ciyên sivil tîn bombardûmankirin. Herweha PDK vê êrişê protesto dike, bangî Tirkîyê dike ku dest ji êrişên xwe yê vî rengî berde. Di vê êrişê de 3 gundî hatin kuştin, 6 zarok jî hatin birîndar kirin. Dewleta Tirkîyê jî îddîa kir ku haya serokatiya Kurdistana Federe jî vê êrişê heye û di êrişan de jî tu zerar negîştîye kesên sivil.

Lê nûçeyê herî xerab ew e ku dîsa şer di navbera hêzên Kurdistana Federe û gerilayên PKK'ê de derketiye. Li gor agahdariyên çavkaniyên nêzî PKK'ê bes di navbera 18 û 22'yê Çiriya Paşin de 11 pêşmerge û du hevalbendên PKK'ê hatine kuştin. Li gor beyana Serokatiya Encûmeniya Wezîrên herêma Kurdistan, PKK di 18.11.1993'an de êriş biriyê ser baregeheke pêşmergeyan. Di vê êrişê de 3 pêşmerge mirine, 12 kes jî hatine dil kirin. □

DEP'ê giliya dewleta Tirk li ba KEHE'yê kir

Parlamentêrên DEP'ê muracaatî KEHE (Konseya Hevkarî û Ewlekariya Ewropayê) kirin da ku ew li herêma Kurdistanê komîteyê çavdêr û daîmî pêk bîne. Di nivîsa ku ji KEHE re hatiye şandin de tê diyarkirin ku "gelê Kurd bûye nuxta armanca jenosîdek mezîn".

Di vê nivîsê de ev dîtin hene: "Rewşa ku li ser şidetê hatiye avakirin di esasê xwe de ji înkarkirina huviyeta Kurdan û redkirina mafên wan yê netewî derketiye holê. Ev yek çiqas dihere hîn ciddî aşîtiya hundurîn, demokrasiyê û mafên mirovî tehdît dike."

"Her roj di şer de 30 mirov tê kuştin. Bi sedan kuştinên failên wan nediyar, girtinên teyavî, biryarên îdaman, kesên "wunda" û îşkence bûne perçeyê jiyana me ya civakî..."

"...Em di pirsê netewî ya Kurdî de çareserkerinên eskerî û siyasetên ku li ser şidetê avabûne red dikin.... Em daxwaza ku Tirkîyê pêdiviyên peymanên navnetewî ku îmza wê li bin e, bi cî bîne li we dikin..."

Ev giliyên DEP'ê di rayasiyayîyên Tirk de bû sedema reaksiyonên hişk. Hemû Partiyên Tirk nerazîbûna xwe diyar kirin ku çewa DEP dikare giliya dewletê li ba dezgeyên navnetewî bike.

Bi gotin û şêla xwe didan diyarkirin ku dema ew me qir jî bikin, mafê me yê giliyên wan tune ye. Tercûmeyê gotina wan a "em birayê hev in, tu cûdabûna me tune ye" ev e.

S. Rêving:

Awirekî giştî li ser Kurmanciya nivîskî û "agahiyek" --Rûpel: 5

Yaşar Abdulsalamoglu

"Çend gotin li ser Idrîs-î Bidlîsî û drama Kurdan" --Rûpel: 4

Rojeva Mehê

Rêwiyên keştiya li ser pêlan

Çima ku milletwekîliyên DEP'ê li ser mesela îhlalkirina mafên mirovayî û meşandina terora dewleta Tirk li hemberî Kurdan raporek şandin Konferansa Ewrûpayê ya Hevkarî û Ewlekariyê (AGIK), hukumeta Tirk û hin rojname û televîzyonên Tirkan êrîşek dirindane birin ser wan. Ew xayin û dijminê welêt îlankirin, gotin ku xwedêgiravî wan sonda wekîliya Tirkîyê xwarine, wekîlê milletê vî welatî ne û diçin di pişt re gîfî û gazinên me li cem xerîban dikin, me îxbarî wan dikin, xencerekî di pişt re li Tirkîyê didin.

Ev îdîa, durûtî û bêperwatîya berpirsiyarên Tirk a tarîxî ye. Tim bi vî awayî xwestine çavê me bitirsînin, nehêlin ku em daw û doza milletê xwe di dezgehên navnetewî de binin zimên, xebateka piştgirîya navnetewî bikin, di dinyayê de tim bê dost û alîkarî piştgir bimînin.

Di eslê xwe de karê ku milletwekîliyê DEP'ê kiriye, karê gelek tabî ye ku Tirkîyê bi xwe teahuta qebûl kirina serlêdana bi vî awayî wek hemwelatî, him maf û him jî wezîfa milletwekîliyên DEP'ê ye. Lê hukumeta Tirk guh nade vî yekê, guh nade teahudên xwe, wan wek xayin îlan dike û kes jî ranabe nabêje "Ey hukümet, ey çapemenî, ev çi durûtî, ev çi bêperwatî û bêexlaqî ye".

Lê gava dor tê ser dorê, serokwezîra Tirkîyê bi xwe, diçe li cem bîyanîyan îxbarîya milletê xwe, hemwelatîyên xwe dike û medetê ji wan dixwaze. Serokwezîra Tirkîyê Tansû Çiller xanimê bi xwe eşkere kir ku gava Amerîka zîyaret kiriye ji Bill Clinton re daye diyar kirin ku mudaxleyî Awrûpayê û Surîyê neke û alîkarîya van welatan ji PKK'ê nede birrîn, dê hukumeta Tirkîyê li hemberî "terorê" bi ser nekeve, û di hîlbijartinên sala pêşîya me de wê partîya Tirk ya bi navê "Refah" ê (partîyeke dînî ye) li Tirkîyê bi ser keve û li Rojhilata Navîn wê bloka dînî ya Îslamî xurttir bibe. Xwiya ye Bill Clinton efendî, ev îxbara serokwezîra Tirkîyê ciddî qebûl kiriye loma li ser bêqewet-hîştina PKK'ê ligel hukümetên Ewrûpî û li gel ya Sûriyê muhawelan dike. Heta bi vî gava nuh a Amerîkayê siyasatmedarên Tirkîyê iddîa dikin ku Amerîkayê careka din, dev ji karta Kurdî berdaye, mehna wê ew e ku ne bes Kurdên Kurdîstana Tirkîyê lê yên hemû perçan careka din terkî însafa çar dewletên dagîrker bibin.

De ka îcar em bala xwe bidinê, gelo karê DEP'yan an ê Tansu Çiller xanimê muxbirî û xencerlêdana ji pişt ve ye?

Li hember dirûtî, sextekarî û fêlbaziyên wiha, êdî Kurd divê ne şikê ji xwe bikin, ne jî çavtirsandî bibin. Ev herdu tişt jî heta îro tim bûne xeter û tehdîdên mezin li ser mewqîfê me yê milî û di siyaseta xwe ya milî de geh em jî bîngêhê xwe yê esasî şemitîne, geh jî em hiş bûne, me hustu xwar kiriye.

Îro jî em vî yekê dibînin. Li hemberî vî êrîşa Tirkan ne raya giştî ya Kurdan bi awakî hişyar û rêkûpêk xwedî li van wekîlan derdikeve, ne jî wekîlên me dikarin îstîqrara xwe li ser bîngêhê maf û berjewendiyên milî yên giştî biparêzin, geh di siyaseta Kurdayetiyê de dibin ekstremîstên ji realîstiyê bidûrketî, geh hustiyê xwe li ber şûrê Tirkan xwar dikin.

Bi vî bêserûberiyê, em Kurd jî bi kes û xelkên xwe û bi serok û siyasîyên xwe bûne wekî rêwiyên keştiya li ser pêlên deryayê diheje. Keştiya me ji ber pêlên har ên deryayê hêl dibe. Li vî alî, li wî alî. Di hundirê keştiyê de bayê deryayê li me daye em hemî gêj bûne, bi vir de wir de dilukumin, tep û rep radibin û dikevin.

Armanç

Rojname Kurdî ya mehane/Monthly Kurdish Magazine
Redaksiyon: M. Elî, Hesên Mizgîn, Mîrza Bextiyar, Lewend Fîrat, S. Rêving, M. Lewendî, **Redaktorê berpirsiyar:** M. Elî,
Berpirsiyarê beşê Dimilkî: Malmîsanîj,
Berpirsiyarê rûpelên edebî: Ehmed Huseynî
Utges av: Kurdîska Demokratîska Arbetarunionen
Abonetî/Prenumeration: Abonetiya Salekê, Li Skandinaviya: 200 SKR, Maqam/Myndigheter: 400 SKR, Li Ewrûpa: 50 DM. Li derveyî Ewrûpa: 40 \$,
Anons/ilan: niv rûpel/en halvsiidan 2500 SKR
Telefon: 46-8-803135 **Fax:** 46-8-801825 **Postgiro:** 50 37 99-9
Adres: Box: 152 16
 161 15 Bromma/Sweden

ISSN: 0348 7385

Konferanseke Navnetewî
Zimanê Kurdî Ber Bi Sala 2000'î

Rohat

Di navbera rojên 28/29. 11.1993'an li **Unîversîta Sorbonnê** konferanseke navneteweyî li ser zimanê Kurdî hate pêkanîn. Ev konferans bi "Zimanê Kurdî Ber Bi Sala 2000'î" hatibû bi nav kirin. Konferans bi alîkariya Ensîtuya Neteweyî ya Ziman û Medenîyetên Rohilatê û Ensîtuya Kurdî li Parîsê hat amade kirin. Ji aliyê din konferans wek çalakîke pîrozkirina avabûna deh saliya Ensîtuya Kurdî li Parîsê hat pêşkêş kirin. Di konferansê de qasî bîst kesan li ser babetên cuda-cuda dîtinên xwe go-

ip Kreyenbroek, Cemal Nebez, Îzettîn Mustafa Resul, Amir Hassanpour, Kurdistan Mukriyanî, Ordîxanê Celîl, Kendal Nezan, Îbrahîm Ahmed, Reşo Zilan.

Giringî û xisûsiyeta vî konferansê ya here mezin bêguman cara pêşîn pêkhatina konferanseke navneteweyî li ser zimanê Kurdî bû, bi giştî ne li ser Kurdan, bi çarçeveke sînokirî de tenê li ser babeta zimanê Kurdî bû. Ji ber vî hîlbijartinê ya rastîn jî, pêşî li peydabûna raberzînen nekêrhatî hatibû birîn, bal û dîhna beşdarên li ser zimîn bû.

Ji aliyê din jî bo tespîtkirina politikake zimên, konfe-

feransê de gavek hat avêtin, pêwîst e gavên mayîn vî gava pêşîn teqîb bikin. Mirov dikare bêje wekî barekî giran li ser milê Kurdan e.

Ji aliyê beşdarên de konferansê dikaribû gelek zimanzan û Kurdnas di nav refên xwe de berev bikira. Ev kêmasî di konferansê de gelekî eşkere dihate xuyan, wek mîsal ji Sovyetê, ji Iraqê, ji Almanyê kesên ku di warê zimanê Kurdî de pispor in (çi biyanî, çi Kurd) bi berhem û xebatên xwe ve bûne xwedî otorîtekê, tunebûn, bi kêmanî gelek kesên ku di warê zimanê Kurdî de bi nav û deng in, wek mêvan, guhdar dikaribûn

Bîstek ji Konferansê

(Foto: Zeynelabîdîn Zinar)

tin û bersivên pirsên beşdarên û guhdaran dan. Piraniya kesên ku gotar an jî raporên xwe pêşkêş kirin ji Fransê dihatin. Her wusan jî çend zimanzan, Kurdnas û rewşenbîr li welatên wek Îngîltere, Almanyayê, Swêd û Rûsyayê hatibûn. Di konferansê de di nav zimanên cihanî de cihê zimanê Kurdî, koka zimanê Kurdî, yekîti û standartkirina zimên, zaravayên Kurdî û rewşa zimanê Kurdî ya îroyîn wek van babetan çend babetên bîngêhîn di konferansê de li ser hatin peyivîn. Ew kesên ku dîtinên xwe di konferansê de pêşkêş kirin, ev bûn: Joyce Blau, Pierre Le-coq, Jean Pradier, Gilbert Lazard, Dara Paratchieva, Mireille Hadas-Lebel, Phil-

ransê bala Kurdan û beşdarên bi xurtî kişande li ser kêmasî, tengasî, bêîmkanî, dijwarî û serêşiyên pêşketina zimanê Kurdî, wek tunebûna alfabeke yekrengî, qelîstekên di navbera zaravayên Kurdî, kêmasiya kadro û sazgehên zimannasiyê û tunebûna politikayên zimên ji bo hemû Kurdan...

Armanca konferansê ya bîngêhîn bi xwe ne çarelêkirina pirsên zimanê Kurdî bû, hem jî aliyê wext, hem jî, ji aliyê beşdarên konferansê de peyda kirina îmkaneke wusan radikal tune bû. Lê belê ji bo dan û standinê, pevguhastina dîtin û baweriyên cuda, hevnasîna kadroyan, konferansê tenê pêwîstî û hewcedariyeye mezin nişan da. Di kon-

feransê de gavek hat avêtin, pêwîst e gavên mayîn vî gava pêşîn teqîb bikin. Mirov dikare bêje wekî barekî giran li ser milê Kurdan e.

Ji aliyê beşdarên de konferansê dikaribû gelek zimanzan û Kurdnas di nav refên xwe de berev bikira. Ev kêmasî di konferansê de gelekî eşkere dihate xuyan, wek mîsal ji Sovyetê, ji Iraqê, ji Almanyê kesên ku di warê zimanê Kurdî de pispor in (çi biyanî, çi Kurd) bi berhem û xebatên xwe ve bûne xwedî otorîtekê, tunebûn, bi kêmanî gelek kesên ku di warê zimanê Kurdî de bi nav û deng in, wek mêvan, guhdar dikaribûn

Mihrecana Helbesta Kurdî

Di 22.10.1993'an de li Afrînê bi beşdariya helbesta Kurdî bêt amadekirin. Wekî tê zanîn 22. 10 roja wefata şairê me yê bi nav çêbû. Komîta Amadekarê Mihrecanê bi da-û deng Cegerxwîn e, ji ber wê yekê ev roj xuyaniyekê da diyarkirin ku ji vî pê de wê hatiye hîlbijartin.

her sal di 22'ê Çiriya Pêşîn de mihrecana

Hoşeng Kurdaxî-Heleb

Kongreya DEP'ê di 12 Çileyê Pêşîn de çêdibe Kongreyeke rengîn tê payîn

Di kongreyê de ji bo serokatîyê Mahmut Kiliç û Hatîp Dicle namzetîya xwe danîne. Hejmara namzetan dikare zêde bibe.

Kongra DEP'ê ji ber girtina serokê wê Yaşar Kaya piştî du caran texîrkirinê wê di 12'yê Çileyê Pêşîn de bicive. Di vê kongrê de rewşa siyasî ya îro di serî de, munaqesekirina gelek tiştan tê payîn. Lê xala girîng wê hazirî û tespîtkirina stratejiya hilbijartinê 27'ê Adarê be.

Li gor texmînên tê kirin wê ev kongra DEP'ê, li gor kongrên din yê DEP û HEP'ê bi reng be. Wê ji yekê zêdetir namzetên serokatîyê hebin. Ji nuha ve du kesan namzetîya xwe danîne; parla-

menterê Semsûrê (Adiyaman) Mahmut Kiliç û yê Diyarbekirê Hatîp Dicle. Hejmara namzetan dikare zêde bibe. Dibe ku parlamentê Şirnexê Mahmut Alinak jî namzetîya xwe deyne.

Mahmut Kiliç li ser namzetîya xwe beyan dan. M. Kiliç got, heger wek serok bê hilbijartin wê partiyê bike xwedîya bingehê kîlêyî û dom kir: "Bi ya min dema berê li Tirkîyê HEP, îro jî DEP xelet hatiye danasîn. Li gor M. Kiliç li Tirkîyê pîrsa Kurdî bi hevkarîya rêxistinên de-

mokratîk ên kîlêyî wê bê çareserkin: "Divê DEP li ser pîrsên gelek vekirî yê Tirkîyê pêşniyarek xwe konkret bike. Û wê awayekî vekirî ji rayagîştî re îfade bike. Ji ber siyaseta dewletê ya ku li ser şidetê şêkil girtiye dibe asteng ku insanên me li ser wê zemîna bi rîsk siyaseta bike... Divê li Tirkîyê pîrsa Kurd çareser bibe. Divê dewlet di vê mijarê de bi awayekî demokratîk deriyê xwe veke. Divê pîrsa Kurd di nav yekîtiya Tirkîyê de bê çareserkin..."

Her du namzet beşdarî kongreyên bajaran dibin, qala program û dîtinên xwe yê pêşerojê dikin.

Nameya Kurdistanê Federe ji NY û KE'yê re "Êrîşên Îranê rawestînin"

Serokê Meclîsa Neteweyî ya Kurdistanê Cewher Namiq Salim di 8'ê Çiriya Paşîn de li ser Êrîşên Îranê ji Sekreterê Netewên Yekbûyî û Serokê Konseya Ewlekarî ya Navneteweyî re nameyek şand.

Cewher Namiq di namê de weha dibêje:

"Em ji Netewên Yekbûyî û Konseya Ewlekarî ya Navneteweyî dixwazînin bidin zanîn ku gelê Kurdistanê Iraqê ku di şopa siyaseta qirkirin û şewitandinê Seddam Huseyn weke ku di dokumentên navnetewî û biryarên Konseya Ewlekarî ya Navneteweyî de hatine diyarkirinê; hate eşandin û dema ew bê durustkirin û ji nû ve avakirina jiyana xwe ya netewî mijûl dibe, ji alî teyare, tanq û

roketên Îranê ve tînbombekirin, avahiyên ku hatibûn avakirin cardin tînbombekirin, xirakirin û şewitîn.

Serokê Birêz,

Em van rastîyan pêşkeşî we dikin ku hûn wek rêxistina NY û Konseya Ewlekarî ya Navneteweyî berpirsariya xwe ya çespendina agî û ewlekariya navnetewî bi cih bin û bikin ku Îran giraniya beyana NY û qanûnên navnetewî bizanibe û êrîşkariya xwe rawestîne.

Bi hevî û baweriya ku em bi riya qanûnê heyî û ji bo qanûnkirina xelkê me yê sîvil ku nêzî sinorê Îranê dijîn û di bin tehdida topên Îranê de ne; bîn agahdarkirinê."

BERSIVA NAMA MEHMED UZUNÎ

Berî wê bi du hejmaran, nivîsek li ser romana Mehmed Uzun "Tu" di Armançê de derket. Di wê nivîsê de hatibû diyarkirin ku Mehmed Uzunî, hin beşên romana xwe ji kovarên Ronahî û Hawarê wergirtine, lê nedaye nîşandan ku ev perçe ji hin çavkanîyên din hatine wergirtin û ji xwe çavkanî bi xwe jî diyar nekirine.

Li ser wê yekê Armançê xwest cih bide dîtina Mehmed Uzunî jî û ev yek bi nameyekê ragihandê. Di hejmara berî vêya de xwendevan bersiva wî xwend. Di bersivê de ew qet rastî û nerastiya wê yekê munaqesê nake, bi uslûbek ku ne li gorî dev an qelesa ronakbîrê ye, ew çerî Armançê û redaksiyonê dîke.

Li gorî wî "ziman û uslûba nivîsarê ya sîtalên kuçan" medenîbûna Armançê ne li gorî exlaqê çapemeniyê yê navnetewî ye. Ew idia dîke ku Armançê hesûdî, dijminahî û heqaretî wî dîke.

Yên ku nivîsara Armançê xwendibin, baş dizanin ku Armançê ne dijminatî û hesûdîya Mehmed Uzunî kirîye û ne jî ziman û uslûbek bê edeb bi kar anîye. Di wê nivîsarê de tenê metnên ji romana wî li gel metnên Ronahî û Hawarê bi reqemên rûpel û hejmar hatiye pêşber kirin û hatiye xuyakirin ku çawa Mehmed Uzunî, ked û xweydanê xwedî û nivîskarên Hawar û Ronahîyê bîyî ku navên wan bide neqlî romana xwe kirîne wekî ku malên wî bin ev berhem ji xwe re bi kar anîne. Ji wê pêştir jî Armançê ne tiştê gotîye û ne jî tiştê lê zêde kirîye.

Îcar di rewşek wiha de ku pîvan, hesûdî

û uslûba sîtalên kuçan, dijminahî an exlaqê medenî yê navnetewî yê çapemeniyê be, gelo meriv dê yekî ku berhema yekî xesp kirîye û wek malê xwe nîşan daye û yekî ku ev xesp diyar kirîye bi çi awayî qîmet bike? Ji alî van pîvanan kî li kîjan aliyê ye, em dispêrin wîjan û muhakema xwendevanan.

Ji alî dinê çima ku nivîsek wiha di Armançê de çap bûye, ev nayê wê maneyê ku Armançê dijminatîya Mehmed Uzunî dîke. Na, Armançê tenê bi vî karê wî, wî qîmet nake, piştî "Tu" yê Mehmed Uzunî hin romanên din jî nivîsîne, wek Kurdekî gelek xebat kirine, îro jî di muhaweleyek wiha de ye.

Lê divê ronakbîrên Kurd jî êdî dev ji wê şaşîtiyê berdînin ku hema qenc an xerab, em çi bikin jî divê em pesnê hevdu bidin, çavên xwe li kil û kêmasî û şaşîtiyên xwe bigrin. Gava şaşîtiyek me hat derxistin, divê em aciz nebin, dev ji ziman û uslûba medenîbûn û ronakbîriyê bernedin, bi zîmanekî feodalî tehdîtan nebin ser hevûdin.

Ji yekî wekî Mehmed Uzunî dihat xwestin ku wê şaşîya xwe ya bêtecrûbetiyê qebûl bike. Do belkî nikaribû tîr mesûliyeta karekî wiha bifikire, îro piştî tecrûba hawqasê salan û piştî îspatkirina pêşketina xwe bi riya berhemên xwe, êdî ne muhtacî xwedîlêderketina şaşîtiyek wiha bû. Lê mixabin wî ev cesareta medenî hê jî di xwe de nedîye.

ARMANÇ

NEYNIK

Hilbijartinên 27'ê Adarê

M. Bextiyar

Di 27'ê Adara 1994'an wê li Tirkîyê hilbijartinên herêmî çêbibin. Di vê hilbijartinê de li hemû welayet, qeza û nahîyan serokên belediyan, li tax û gundan jî wê muxtar bînin hilbijartin. Meclîsên belediya û welayetan jî wê di vê hilbijartinê de nuh bibin. Hilbijartinên bi vî rengî 5 salan carekê li hemû bajar û gundan Tirkîyê û Kurdistanê çêdibin.

Lê ev hilbijartin bi gelek aliyên xwe ve hilbijartinek taybetî ye. Encamên wê dikarin di dîroka Kurdan de qonaxek nuh vekin û bibin sedemên rûdanên girîng. Dikarin bibin hêviyê nuh û xurt, herweha dikare bibe şikestinek ku ji bin rabûna wê xebateke bi salan dixwaze. Ev her du tablo jî ne xeyal in û ji pêkhatinê re ne pir dûr in; Dikare ew xewnên me yê xweş jî bibin rastî, herweha ew kabûsên ku di xewê de mirov nikare çend deqîqe tehamul bike jî, bibin rastî. Encama hilbijartina 27'ê Adarê wê gelek tiştî tain bike.

Girîngî û taybetîya hilbijartinên 27'ê Adarê jî ku derê tê? Li Kurdistanê digel teror û qetlîamên dewleta Tirkîyê hişyariya netewî tu demê negihîştîyê ve kerte ye. Kurdên welatparêz çî yê bi rêxistin û çî yê bê rêxistin, dema li dor polîtîkayê hevbêş bicivin û bixebitin, dikarin li Kurdistanê prosetek mezin deng bigrin û vê hilbijartinê qezenc bikin. Li Kurdistanê Bakur tu demê tevgera netewî bi wê derecê negihîştîyê kerte ya ku bikaribe hilbijartinekê qezenc bike. Di dinya îro de ku kamp û balans nemane, rê û awayên demokratîk hîn bêtir bi tesîr bûne, encama hilbijartinan li ser siyaseta dewletan hîn şopên kûr dihêlin. Di vê rewşê de qezenckirina hilbijartinekê ji serkeftina eskerî ya sed cepheyî mutebertir e.

Tirkîyê jî rewşa hilbijartina 27'ê Adarê û bi wê re xeteriyên nêzik dibe, baş dibîne. Piştî tîkçûna Osmanîyan û avakirina

Li Kurdistanê Bakur tu demê tevgera netewî bi wê derecê negihîştîyê kerte ya ku bikaribe hilbijartinekê qezenc bike. Di dinya îro de ku kamp û balans nemane, rê û awayên demokratîk hîn bêtir bi tesîr bûne, encama hilbijartinan li ser siyaseta dewletan hîn şopên kûr dihêlin. Di vê rewşê de qezenckirina hilbijartinekê ji serkeftina eskerî ya sed cepheyî mutebertir e.

iptalkirina namzetîya kesên welatparêz û şoreşger, dide munaqesekirinê.

Bûyera Licê, êrîşên li ser bajaran, kuştina Kurdên welatparêz, li Enqerê civandina serokeşîrên alîgirên dewletê, dozkirina girtina DEP'ê (Partiya Demokrasiyê) neçeyên siyaseta stratejiya dewletê ya 27'ê Adarê ne. Ji aqila ne pir dûr e ku dewlet nehêle DEP di hilbijartinan de beşdar bibe. Ji xwe jî nuha ve pêla girtin û kuştin û tehdîtkirina berpirs û endamên DEP'ê gûr bûye. Dewlet jî bo ku Kurd di vê hilbijartinê de bi ser nekevin, çî ji desta bê, wê teksîr neke. Li gor şêla, bûyera, sanaryoyên dewletê amade ne û şêklên xwe yê dawî digrin.

Lê em Kurd çî dikin? Carekê em hîn neketine hewa amadekirina siyaseta û pêwîstiyên wê yê di derheqê bûyereka hewqas girîng de. Ji bo wê Kurdan diviya bû jî havînê ve bi munaqesên nivîskî û bi civîn û panelan ve xetên avakirina siyaseteke netewî derxistana û li gor pêdiviyên wê şêl bidana xwe. Hemleyeke weha wê heta hilbijartinan wek şepyekê welatparêzan li dor ve siyaseta zêdebikirana û heta hilbijartinê bibûna wek lehiyekê ku tu bend li pêşîya xwe nedihêştin. Kongra DEP'ê jî di atmosfereke weha de wê pêk bihata. Herweha wê bala raya giştî ya dinyayê jî li ser wê bûyerê bêtir bicivanda. Lê dema mirov li rewşê temaşe dîke, raya siyasî ya Kurdan wek ku ne di arifa bûyereka weha girîng de be, hesasiyeteke zêde nîşan nade.

Lê îro jî ne hewqas dereng e. Platformeke siyasî ya hêzên Kurdan heye. 12 rêxistinên Kurd di xebata avakirina cepheyekê de ne. Îmûhîna pêşî bila hilbijartinên 27'ê Adarê be. Beriya her tiştî divê stratejiyê hevbêş ji bo hilbijartinan amade bikin. Her rêxistin li gor wê stratejiyê şêlê bide awayê xebata xwe; bi hemû îmkân û hêza xwe alîkariya DEP'ê bikin. DEP jî ne bi çavê hilbijartinekê edetî, lê bi çavê referandumekê divê li vê hilbijartinê mêze ke. Dema bi vî rengî lê hat mêzekirin, wê demê DEP divê hemû unsurên neteweyî li dora xwe bicivîne û bi wê perspektîfê namzetan derxe. Hêzên Kurd divê lihevhatineke netewî pêk binin. Ji bo wê çî tavîz pêwîst be, divê dudilî nekin. Parastina berjewendiyên netewî, zêdetir ji yê rêxistinî di rojên weha de xuya dibe.

Awirekî giştî li ser Kurmanciya nivîskî û "agahiyekek"ê

S. Rêving

Dikare bê gotin; dîroka Kurmanciya nivîskî heta cihekî dîroka şkestin û mişextiya Kurdan bixwe ye jî. Eger klasîkên Kurmancî û kovar û rojnameyên bi Kurdî, Kurdî-Tirkî yê destpêka salên 1900 î -ji bo vê nivîsê-derçûne, jê bîn derxistin, ji 1930 î û pê ve di dîroka Kurmanciya nivîskî de du qonaxên serekî hene:

1- Qonaxa 1930-1946

2- Qonaxa 1960-1990

Bi Kurî û di nav çarçeweyê giştî de her qonaxek xwedî taybetmendiyên cihê ne:

QONAXA 1930-1946

-Kurmancî cara yekem ji aliyê kurmancîzanên Kurd bi xwe ve, bi awayekî biserûber û bi armançeke diyar; parastin û pêşxistina Kurmancî, di qonaxa 1930-1946 an de hatiye nivîsîn. Sê kovar; HAWAR, RONAHÎ, ROJA NÛ berhemên serekî yê qonaxê ne û ji bo qonaxên piştî xwe mîrata bingehîn ya Kurmanciya nivîskî ne.

-Her sê kovar jî li derveyî welêt, li Sûriyê ji aliyê ronakbîrên Kurd ên mişextî ve hatine derxistin, lê tevî vê jî danûstandinên bêbir yê bi Kurdên bakur û yê rojava re bûne sedem ku ku giyanê zimên bêt parastin.

-Kadroyên li dor van kovaran, eger cara yekem bi Kurmancî nivîsandibin jî, -nivîsên wan wek pîvan bîn girtin- xuya dibe ku zimanê wan yê malbatî Kurmancî bûye.

-Kurmancî cara yekem di vê qonaxê de weha bi berfirehî ji qonaxa helbestê derbasî qonaxa pexşanê bûye.

-Wergerên ciddî bo û ji Kurmancî cara yekem di vê qonaxê de dest pê dikin.

-Di dîroka Kurmanciya nivîskî de cara yekem ewqas kadro; helbestvan, çîroknivîs, zimanzan, sîyasetdar, zanayên dîni li dor sê kovaran digihin hev.

-Eger hingê li Sûriyê qedexekirineke dîrek li ser Kurmancî nebe jî, ev qonax ne teme qonaxa piştî xwe xwedî serbestiyeke temam û îmkânên maddî ye jî.

-Yek ji taybetmendiyên herî girîng ya vê qonaxê ew e ku di vê qonaxê de bingehê Kurmanciya nivîskî tê qayîm kirin; Kurmanciya nivîskî êdî ne tenê zimanê helbestên zanayên dîni, yan ronakbîrên bijarte ye; jiyana rojane, hestên netewî, danûstandinên civakî, xewn û ken û giryê mirovê Kurd êdî bi zimanê wî tê derbirin.

QONAXA 1960-1990

-Tevî ku ev qonax di salên 1960 î de dest pê dike, lê ku hejmar û berfirehiya nivîsandina bi Kurmancî wek pîvan bêt girtin, piştî 1980'yî digihe qonaxa

teqînê: ji 1980'yî û bi vir de 26 kovar û rojnameyên xwerû bi Kurdî -çi bigre %90 ê wan bi Kurmancî-, 30 kovar û rojnameyên bi Kurdî-Tirkî, yan Erebbî, Swedî, Elmanî ûhw., 16 weşanxaneyên Kurdî, 6 weşanên radyoyê û bi sedan pirtûkên bi Kurmancî ve ev qonax ji aliyê hejmarê berhemên bi Kurmancî û cûrbicûriya xwe ve mezintirîn qonaxa Kurmanciya nivîskî ye. (1)

-Vê qonaxê jî wek ya berê li derveyî Kurdistanê, li Ewropayê dest pê kir. Û Kurdên ku di vê qonaxê de jî dest bi nivîsandina Kurmancî kirin, bi piranî mişextî bûn.

-Di vê qonaxê de serbestiyeke temem ya nivîsandina Kurmancî heye, tirs û qedexa li welêt mane.

-Mixabin mîna qonaxa berê, armançeke diyar û ji bo gihîştina vê armançê xebateke biserûber di destpêka vê qonaxê de nayê dîtin. Bi Kurmancî nivîsandin pir zû digihe qonaxa "modebûn"ê, bi dehan kes cara pêşî û mixabin ji bona ku li dûv modê biçin û hinek caran jî ji bona ku navûdengiya nivîskariyê bi dest xî, yan ji bona ku bidin xuya kirin ku ji filankes, yan bêvankes baştir bi Kurmancî dizanin, dest bi nivîsandina gotar, helbest, çîrok û romana kirin.

-Piraniya kesên vê qonaxê teme kadroyên qonaxa berî xwe bi Kurmancî nizanin; zimanê derbirinê jî bo wan bi piranî zimanekî din e; Tirkî, Erebbî, Farisî, Elmanî, Swedî û h.w.d., gelek "nivîskarên" vê demê cara pêşî weha ji nêzik Kurmancî dibîhîsin, yan dixwînin, heta hinek ji wan li Ewropayê fêrî Kurmancî dibin.

-Li hinek welatên Ewropayê -bi taybetî li Swêdê- îmkân û alîkariya çapa kovar û rojnameyên bi zimanên biyanî, ji bo hinek kesan dibe sedema destpêkirin, yan berdewamiya bi Kurmancî nivîsandinê.

-Gotinên wek "Kurmanciya modêrn", "Kurmancî bi pêş ketiye" cara yekem di vê qonaxê de tî bi kar anîn.

KURMANCÎ BI PÊŞ KETIYE?

-Tevî ku vê qonaxê di dawiya sedsala bîstem de dest pê kiriye jî, ji ber taybetmendiyên qonaxê, Kurmanciya nivîskî li gor ya qonaxa berê bi pêş neketiye. Kêmbûna hesasiyeta li hember zimên, baweriya sist ya ji bo ciddiyeta bi Kurmancî nivîsandinê û bêguman kêmevîniya Kurmancî, bi zimanekî din fikirin û derbirinê li bi Kurmancî nivîsandinê (!) weha kiriye ku kovar, rojname û pirtûkên vê qonaxê pirî çewtiyên rêzimanî, yê çapê bin, hevokên ku ji binî tama Kurmancî nadin, gelek caran jî tevî ku wek orîjînal bi Kurmancî hatibin nivîsandin jî, gotarên ku heçko wek wergerê pir xirab bo Kurmancî hatine kirin, xwendevan ji xwendina bi Kurmancî sar kirine. Kovar û rojnameyên vê qonaxê ji aliyê ser-

ûberiya zimên ve xirabtirin nimûneyên Kurmanciya nivîskî ne.

FIKIRÎN Û DERBIRÎNA BI ZIMANEKÎ DIN

Bê guman ji bona ku pêşketina bi nivîsandinê di Kurmancî de çêbûye bê dîtin, baştirîn rê berhevdana her du qonaxan û berhemên Kurmancî yê her du qonaxan e. Kurmanciya îro li gor Kurmanciya kîjan qonaxê bi pêş ketiye, mebest ji pêşketina zimanekî çî ye, ku nivîskarîna îro bi "Kurmanciya modêrn" dinivîsinin, "Kurmanciya klasîk" kîjan e? Bêyî bersiva van pirsan û berhevdana Kurmanciya berheman mirov nikare rewşa Kurmanciya îro têbigihe û bingehê objektîf ji bo gotinên "Kurmancî bi pêş ketiye" yan "Kurmanciya modêrn" bi dest xe.

Mezintirîn seqetiya Kurmanciya nivîskî ya îro û astenga li ber pêşketinê -ji bilî qedexeya dewletên dagirker- ew e ku zimanê fikirin û derbirinê berî Kurmancî zimanekî din e. Kesên ku îro dinivîsinin berî Kurmancî, fêrî zimanekî din bûne. Ev zimanê biyanî jî biçûkatî heta destpêka salên 1980'yî jî ji bo wan zimanê fikirin û derbirinê ye. Zimanê danûstandinê civakî, zimanê xwendinê, zimanê çandî, yê hest û peşvan heta van salên dawiyê jî yan Tirkî, Erebbî, Swedî û hwd. bûye. Nivîskarekî ku îro bi Kurmancî dinivîsin, dikare bo nimûne bi Tirkiyê herikî 30 deqîqeyan li ser babetekî bipeyve, lê nikare li ser eynî babetî bi Kurmanciyeke herikî 10 deqîqeyan bipeyve. Û ji aliyê naverok û derbirina babetî ve jî wê peyvîna bi Kurmancî qelstir be. Bê guman di vê yekê de paşvehiştina Kurmancî wek sedemê dikare bê nişan dan, lê fikirîna bi zimanekî din û nezanîna Kurmanciye sedemên mezintir in. Heta îro jî, her çend em di salên 1990 an de dijîn, lê berhemê Kurmanciya nivîskî tuneye ku ji aliyê serûberiya zimên ve mirov bikaribe bide ber pêşgotina Nûreddîn Zaza ya ku ji bo "Destana Memê Alan" hatiye nivîsandin, yan "Tefsîra Qur'anê" ya Kamûran Bedirxan. Kurmanciya îro ne di mustewa Kurmanciya nivîskî ya qonaxa berê de ye. Du nimûneyên biçûk, lê pir balkêş di wî warî de dikarin gotina me zelaltir bikin:

"Di şevên çîksayî yê zivistanan de baranê delal delal xwe berdida jêr" (TU, rûp. 11, 1984)

"Kundir di serê gel de pelçiqî" (2)

Aliyekî din yê girîng jî ew e ku gelek kesên ku bi Kurmancî dinivîsinin berî Kurmancî bi Tirkî, Erebbî, yan bi zimanekî din tu berhemên edebî nenivîsandine. Eger berhemên wan yê bi Kurmancî bo zimanekî din bîn wergerandin, yan ji bilî Kurmancî bi zimanekî din binivîsinin, wê ew nivîs wek berhemekî edebî bîn dîtin, yan ne?

-Taybetmendiyêke din ya qonaxa 1960-1990 ew e ku nezanîna Kur-

mancî, erzaniya nivîskariya bi Kurmancî, kêmbûna qabiliyeta afirandina bi Kurmancî, li Ewropayê bidestxistina sîfê nivîskariya Kurdî û bikaranîna îmkânên wê yekê, weha kir ku gelek kes li berhemên qonaxa 1930-1946 an vegeerî, berhemên nivîskarên wê demê ji xwe re bikin mal û li ser navê xwe çap bikin. Di wî warî de nimûneya herî tî zanîna romana Mehmet Uzun "TU" ye. Di hejmarê 142 ya Armançê de wek yek ji nimûnên rewşa Kurmanciya îro û taybetmendiyên wê qonaxa Kurmanciya nivîskî, nivîsek li ser roman "TU" derket. Li ser nivîsê nameyêke İbrahim Guçlu di gel "Agahiyeke Biçûk" ya Mehmet Uzun bixwe di hejmarê 143 ya Armançê de hat weşandin.

AGAHİYA MEHMET UZUN

Berî her tiştî divê bê gotin ku nivîsa li ser "TU" yê, ya ku di hejmarê 142' an de hat weşandin tevî pêşgotina xwe, nivîsa Armançê ye, ne ya kesekî din e û ev yek ji pêşgotina ku ji nivîsê re hatiye nivîsandin, xuya ye. Hinek xwendevan dibêjin ku Mehmet Uzun "tiştên folklorî" di romana xwe de bi kar anîne û mafê her nivîskarekî heye ku wê yekê bike. Di nivîsa Armançê de xuya ye; "tiştên" li ser tî peyvîna, ne folklorî ne, xwediyên wan, belgeyên ku ew nivîs tî de hatine nivîsandin, bi nav û bi rûpel diyar in. Gazindekî din ya giştî jî ew e ku "çima piştî 9 salan Armanç rabûye û nivîsek weha li ser "TU"yê çap kiriye". Bê guman di-viyabû roja ku bi vê diziyê hatiye hesîn, li ser bihata nivîsandin. Tevî ku di wan salan de bi devkî li ser "TU"yê gelek tişt hatin gotin, lê bi nivîskî di çapemeniya Kurdî de tiştek nehat gotin. Bi derengî be jî Armançê çap kir. Eger îro çap nebûbaya jî, wê cîlê bîn, piştî 10-20 salan dişa pê bihesiyana û çap bikirana. Û bê guman bi derengî be jî nivîs li xwediyên xwe yê rastîn hatin vegeerandin. Her weha ji bo rexneyan, yan ji bo eşkerekirina karekî weha demêke destnîşankirî tuneye. Qayideyek tuneye ku rexne, dîtin, divê filan salê, yan bêvan demsalê bîn çap kirin.

Di agahiya xwe ya biçûk de Mehmet Uzun gazinda ji ziman û uslûba pêşgotina nivîsa Armançê dike. Lê pêşgotina nivîsê nikare bibe sedemê bersivnedanê. Emê ferz bikin nivîsê bîyî pêşgotinê çap bûye, ma hingê wê Mehmet Uzun bersiv bidaya? Beşa li jêr pêşgotinê nivîsa serekî bû û di-viyabû Mehmet Uzun bi bersivdana wê beşê, bersiva pêşgotinê jî bidaya. Zimanê pêşgotinê ne yê "sûtalên kuçan" e û çî dijminahî, hesûdî, çavsoyî hevalên Armançê li hember Mehmet Uzun tuneye. Em van gotinan û peyvên wek "karwan dimeşe..." dispêrin exlaqê Mehmet Uzun û lewra jî pêwistî bersivdanê nabînin û dizanin ku eger ne "bi hezaran tişt" lê, tiştek

bi tenê yê Mehmet Uzun li ser me hebûya, şûna wan gotinan, wê ew tişt binivîsanda.

Em pir li ber ketin ku Mehmet Uzun bi ken li nivîsarê nêriye û hêjayî bersivdanê nedîtiye. Diviyabû şûna ken, Mehmet Uzun di hundirê xwe de bikeliya. Çûnkî bi gunehêkî wezin tî gunehkar kirin. Bersiva medeniyane, bersiva nivîskar û rewşenbîran li hember nivîseke weha ne ken e, lê me dipa ku Mehmet Uzun wê bi kêmanî li ser rewşa nivîskariya bi Kurmancî, li ser nivîskariya xwe û tesîra berhemên Kurmancî yê berî xwe, li ser "TU" yê rawestiya û wê bigota: "Eger xwendevanên "TU"yê weha tîdigihin ku dizî tî de heye, ez daxwaza lêbûrinê dikim" û dawiya munaqeseyên li ser wê yekê bianiya.

DIVÊ MEHMET UZUN BERSIVA XWE BIDE

Lê mixabin Mehmet Uzun bi bahaneyên "dijminahî, heqaret, çavsoyî, 30 milyon min qebûl dikin, ku 3-4 kes li dij min bin jî ne xem e" yê ku êdî "ciddiyeta" xwe wîndakirine ji bersivdanê direve. Ev yek jî dibe sedem ne ku gumana li ser "TU"yê, her bimîne, lê bi şik li berhemên wî yê piştî "TU" yê jî bê nêrin.

M. Uzun xwe dispêre hejmarê rûpelan û "xebata xwe ya bîst salan û bi hezaran rûpelên ku wî nivîsandine, dike pîvana nivîskarê. Ev yek rewşa Kurmanciya îro, pîvanên nivîskariya Kurmancî baş xuya dike. Çi ji ber tîrsa parastina Kurmancî ji windabûnê, çî jî ji ber hinek sedemên din be, dîtinekê heta îro jî rê li ber Kurmanciye girtiye: "Bila bi Kurmancî bê nivîsandin, lê çî be, bila bibe. Heta duh jî rûpelek bi Kurmancî tunebû, îro camêrin rabûne dinivîsinin, bihêlin hema çî be, çawa jî be, Kurmancî ye. Hûn çî jî xelkê dixwazin". Vê nêrinê mora xwe bi giranî li ser berhemên qonaxa heta 1990'yî xistiye. Lê bi ya me êdî qonaxa tenê ji bo nivîsandinê nivîsandina bi Kurmancî bi dawî hatiye û bi hezaran rûpelên ku ji bo wê armançê hatine nivîsandin wê bi tenê ji bo hejmarê îstatîstîkan bîn bi kar anîn, ne ji bo pîvana nivîskariyê.

Bi gotinên ji derveyî naveroka munaqesê, bi bahaneyên cûrbicûr reviyana ji axaftina li ser babetan, bêdengiya li ser rexneyên di derheqê berhemên xwe de ne karê nivîskar û rewşenbîrên rastîn e. Em li bendê ne ku wê Mehmet Uzun ne bi derengî, lê yekser bersiva îddiyên li ser "TU" yê bide û wê rûpelê bigre.

Lê tevî vê jî em hêvîdar in ku "agahiya" Mehmet Uzun ya biçûk wek pîvana mustewa û şexsiyeta nivîskar û rewşenbîrên Kurd yê dawiya sedsala bîstem, neyê dîtin.

(1) Gotara Reşo Zilan ji bo Konferansa Stokholmê 1989

(2) Rojnameya Azadî, sal 1, hej. 32, rûp. 2 ldiomeke Tirkî ye: Kabak başında patlamak (Kundir di serî de teqijan). 'Mesele di serê wî/wê de teqijan'.

WALÎYÊ DUHOKÊ EBDULEZÎZ TEYIB:

"Ku her Kurdek mehê buhayê pakêteke cigarê bişîne Kurdistanê, em dikarin gundên xwe ava bikin"

Hevalê me Sidqî Hirûrî bi walîyê Duhokê Ebdulezîz Teyîb re li ser problemên Duhokê peyvî. Em vê hevpeyvînê bi munasebeta salvegera yekem ya Îlankirina Kurdistanê Federe çap dikin. Bi hêviya ku ji rewşa Kurdistanê Federe tabloyekê bide xwendevan!

Armanç: Ji ber xerabkirin û kavilkirina gundên Kurdistanê bi destê leşkerên Îraqê, xelkê wan gundan nuha li bajaran dimînin. Ev jî bûye sedema mişebûna bêkariyê û neçandina erdî û gelek problemên din. Gelo çareserîya we bo vê pirsê çî ye?

E. Teyîb: Siyaseta parlamento û Hukûmeta herêma Kurdistanê û rêveberîya bajêr ew e ku em careke din gundên xwe ava bikin. Çunkî bi avakirina gundan dê çend problem bîn çareserkin. Yek ji wan; dê xelkê wan gundan nêzî erdê xwe bibin û erdê xwe biçînin û ev bi xwe piştgirîyê baş e ji bo aboriya welêt. Du, dê beşek ji problema bêkariyê çareser bibe. Sê, dê pîrbûna rûniştvanan di bajaran de û krîza xaniyan sivik bibe.

Bi dîtina min; eger di serhildana Adara 1991'an de gundên me avakirî bana, me pêwîstî bi hindê nedibû ku ber bi sinorên Tirkîyê û Îranê biçin. Em da di wan gundan de hêne vehewandin. Bêguman bi alîkarîya rêxistinên mirovayeti di van du salên dawîyê de nêzî %50 ji gundên deverê hatin avakirin.

Hewldana me bi van rêxistinan ve ew e ku em bikaribin bi kêmanî di her gundekî de bingehêkî jiyane dabimezînin. Çunkî di gundekî 50 malî de, eger 10 xanî jê bêne avakirin dê binyat bête danîn û hêdî hêdî yên din jî qesta gundên xwe bikin.

Dijminê me mebestek di xerabkirina gundan de hebû, ew jî bidûrxistina xelkê me ji zevî û erdê wan û ji çandinê bû. Armanç ew bû ku civata Kurd bibe civateke ne berhemdar û hertim pêwîstî bi rejîma Îraqê hebe. Lewma xwecihên wan gundan di kampan de li deverên bi kêrî çandinê nehatî binecih dikirin. Her wekû hûn pê agahdar in 4500 gund li seranserê Kurdistanê Iraqê hatibûn kavil kirin. Ji wan nêzî 600 gundî di parêzgeha Duhokê

de ne.

Armanç: Kesin hene alîkarîyê distînin û xaniya pê ava dikin, lê naçin tê de û erdê xwe jî naçînin. Jiyana xwe li bajaran bi rê ve dibin. Hûn çawan bersîngê reftareke weha digrin?

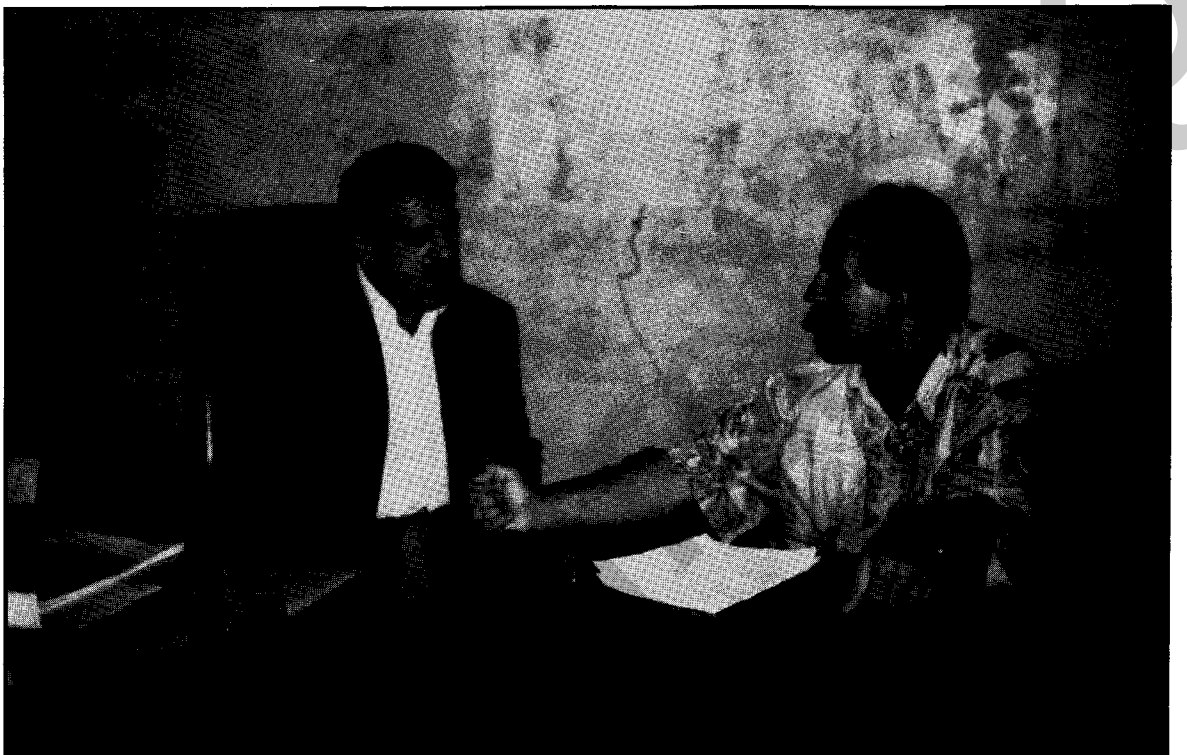
E. Teyîb: Ev problemeke bingehîn e. Me berî çend rojan beyanek derxist û me hemû qaymeqam agahdar kirin da ku haya wan ji vê pirsê hebe.

Her kesekî xanî jê re hatibe avakirin û nekeve tê de dê hête agahdar kirin. Eger piştî agahdarîyê jî neçû, hingê qaymeqamî destûra hindê heye ku xanî jê bistîne û bide hevvelatîyêkî din ku bikeve tê de.

Di wextê xwe de rêxistinên mirovayetiye gelek gund û xanî bê pilankirin û bê îstîşarekirina rêveberiyên resmî ji hinekan re ava kirin. Me weke rêveberî dest tê de tunebû û me dizanî ku ew kesê xanî jê re hatiye avakirin na keve di wî xanî de û xaniyek xwe li bajêr heye. Nediviya bû xanî ji kesên weha re hatiban avakirin, kesên muhtactir hene û bê xanî ne, diviyaba ji wan re xanî hatiban avakirin.

Armanç: Rejîma Îraqê elektrîk ji parêzgeha Dihokê qut kiriye û bo hindê rewşa jiyane di parêzgehê de bi awakî giştî têk daye. Çareserî çî ye û herwesa xwe amadekirina bo zivistanê di warê erzaq û gazê de çî ye?

E. Teyîb: Nebûna elektrîkê di parêzgehê de problemeke dijwar e. Elektrîka me di destê dijminê me de ye; ji Musilê tê û herwextê rejîma Iraqê bixwaze dê ji me qut bike. Silêmanî û Erbilê bi rîya sikrê (baraj) Derbendixan û Dokanê elektrîka xwe misoger kirine. Li gor lêkolîna ku hatiye kirin, bo anîna elektrîkê ji Dokan bo Dihokê, dê pêwîstî bi 22 milyon dolarî

Walîyê Duhokê Ebdulezîz Teyîb (li aliyê çepê) û Sidqî Hirûrî (foto: Muwefeq Ruşdî)

hebe. Karekî weha bê guman pêwîstî bi dezgeh û amrazan heye û abloqedana aborî rê li ber hanîna wan digre.

Hewldana duyê Tirkîye ye. Me bi awakî resmî jê xwestiye û her wesa di rojnamegeriyê jî de ev daxwaz anîye ziman. Di rîya biroya Rêxistina Milletên Yekgirtî û hevsozan de ew pirs livandiye. Me ji wan re diyar kiriye û ji bo çareserkirina wê alîkarî jê xwestiye. Çareserkirina wê pirsê bi me weku hukûmet pir zehmet e, ew jî ji ber:

-Pêwîstiya madî ku me pê çênabe.

-Anîna dezgehên pêwîst ji derve ku abloqedana aborî rê nadê.

Hukûmete Iraqê abloqedana xwe xistiye ser Kurdistanê û nahêle gaz jî bê Kurdistanê. Par di rîya Rêxistina Milletên Yekgirtî de kêmanî bûba jî gaz ji hevvelatîyan re hat, lê têra deverê û pêwîstiya hevvelatîyan nekîr. Me her malekê 100 Litre danê û li gor dîtina me, bo zivistanê her malekê bi kêmanî pêwîstî bi 300 Litreyî gazê hebû. Hingê xelk neçar bû bo pêwîstiya navmalê dar birin.

Me pê xweş e elektrîk ji Tirkîyê ji me re were. Çi karekî mezin pê navê û ez bawer dikim ku di hundirê çend rojekan de dê bikaribin, eger bixwazin elektrîkê bigihînin parêzgehê.

Rejîma Iraqê siyaseteke dijminî li hember me dajo û eger pê çêbibe ne ku bes elektrîkê, lê heta oksîjenê jî ji

me qut bike. Di havînê de dinya gelek germe û pêwîstiya xelqê bi elektrîkê heye. Tiştê din yê ku giring ku bi elektrîkê ve girêdayîye av e; elektrîk nebe av jî nabe. Dijmin jî vê dixwaze, ku problemên me weku hukûmet û hevvelatî zêde û dijwar bibin. Parlamento û wezaretan navxwe û ya pêşesaziyê mijulî vê problemê ne. Me giş dostên xwe pê agahdar kirine. Darbirîn jî karekî nebaş e û eger berdewam be dê wextek bê çiyayên me bê dar bimînin. Di warê gazê de em li hêviya Rêxistina Milletên Yekgirtî (RMY) ne, çunkî di programa wan de ye ku îsal jî gazê ji xelkê me re bînin. Hewldanên din jî, weku derxistina berê rejûyê (komir), hene.

Jeologên me li ser Silêmanî û Duhokê bi ser hinek cihan hîlbûne ku berê rejûyê tê de ye. Niha em mijulê wê ne, qezencê ji berê rejûyê, bo germkirinê û têrkirina beşekî ji ihtiyaca xelkê xwe bibînin.

Armanç: Di wextê de çend kargeh di parêzgehê de hebûn mîna ya pertal (qûmaş), ya konservekirinê û ya mirîşkan, gelo bo bikarxistina wan we çî kiriye?

E. Teyîb: Weku hûn dizanin rejîma Iraqê bingeha civata me di her dû waran de; pêşesaziyê û çandinê de têk daye.

Ya çandinê, bi avedanki-

rîna gundan em çareser dikin, lê ya pêşesaziyê diwartir e. Kargehine me hene ji bo ku kar bikin pêwîstî bi hin dezgeh û parçeyan heye. Em, ji ber abloqedana aborî nikarin wan bînin. Yek ji wan, kargeha mirîşkan e li Duhokê. Eger ew kargeh çêbibe û kar bike dê berhemê wê têra hemû Kurdistanê bike, lê xirabe ye û pêwîstî bi hinek dezgehyan heye. Fabriqeya konservekirinê kar dike û ava bacanan, tehîne, doşavê û hinek rengên sosê çêdike. Lê pêwîstiya wê jî bi çêtirlêkirinê û sexbêriyê heye û bo wê çendê jî pêwîstî bi tiştên ji derve heye. Kargeha pertal û mehfûran heye, lê ne gelek modern e. Qonaxeke karî tê de çêdibe û qonaxa dawîyê li Erbilê tê bi cî anîn. Eger embargo nebaya me dê kargeheke biserûber ava bikiraya ku herdû qonaxên karî tê de bi cî hatibana.

Pêwîstiya me bi kargehên hêrana genimî, yên arî heye. Me dendikên gulberojan pir hene û li gor zanyariya min damezrandina fabriqeyên zeytê, xwarinê karekî hêsan e û pêwîstî bi gelek tiştan nîne, lê abloqedana aborî li ber çêkirina fabriqeyê û kargehên wisa û bikarxistina yên kevin girtiye. Me hertim şirketên bîyanî dawet kirine ku bîn û pareyê xwe li parêzgehê û li seranserê Kurdistanê azad bi kar bixin. Lê problem di wextê mana hevsozan de ye ku şeş meh in. Wextekî weha kurt piştrastiyê li cem

Hevpeyvîn

wî xelkî çênake ku bi bîstehî bêt û pareyê xwe li Kurdistana nê bi kar bixe. Her ji ber hindê jî hemîşe parlamento û hukumeta herêmê dixwazin ku demê mana hevsozan bo parastinê bêt dirêjkirin bo pênc yan du salan.

Armanç: Di parezgehê de, mîna seranserî Kurdistana Başûr ya azad, du hêzên siyasî yên serekî hene; PDK û YNK, gelo rolê wan li hember hukumeta Kurdistana û rêveberiyên wê çawa ye? Negatîf e an pozîtîf e?

E. Teyib: Îdare ji çend partîyan û nexasma jî PDK û YNK hatiye pêkanîn. Niha ku ez walî me, ez ne nûnerê PDK'ê bi tenê me. Rast e ez kandidatê PDK'ê me bo vî cihî, lê ez nûnerîya herdu partîyan dikim. Ez bi navê herdu partîyan îdareyê li vir bi rê ve dibim.

Carna karên çewt çêdibin, lê bi dîtina min çî armancek cihê jî herdu partîyan tê de nîne. Dibe amirhêzek yan pêşmergeyek bi awayekî din fikir û reftar dike û bibe egera peydakirina problemekê. Lê em hertim pev re rûdînin û wekû îdare û partiyên siyasî di parêzgehê de, em civînên xwe yên asayî çêdikin. Tê de wan probleman tînin zimên û munaqêşe dikin û çareserîyan jê re peyda dikin.

Bi nerîna min, eger helwêstê aliyekî nebaş ba, me nedikarîbû îdareya xwe bi vî awayî serkeftî bajon.

Armanç: Min di vê hatîna xwe de li Zaxo zanî ku gelek kes di rêzê de ne bona ku biçin Tirkîyê û ji wê derê derbasî Ewrûpayê bin. Gelo jibo vê derbaskirinê hûn çawan peywendiyê bi Tirkîyê re datînin? Rojê çend vîzeyan didin we? Hûn jî vê derkeftinê re alîkar in yan li hember radiwestin?

E. Teyib: Hewldana me wek hukûmet ew e ku em vî revê jî Kurdistana kêm bikin. Xelkek heye hez dike derbîkeve û her yekî çend sedem jî xwe re destnîşan kirine ku ji ber wan dev jî welatî berdidin. Yek dibêje rewşa aborî nebaş e û yekî din dibêje îstîqrara siyasî tune ye, hin dibêjin hîn Seddam heye û neku careke din Kurdistana dagîr bike ve. Heye jî dibêje ku hevrikatîya partîyan e û kuştin heye. Em dibêjin derkeftin û mişextbûnê na, me pêwîstî bi xelkê xwe heye. Divêt xelkê me tehemmulê bike û fîdakâr be bo ku em pev re rewşa Kurdistana xwe çêtir lêbikin.

Em nabêjin rewşa aborî baş e. Lê gelek xerab jî

nîne. Kes li Kurdistana jî birsa nemirîye. Me axa baş heye, me av heye û cotkarên me şareza ne. Ez di wê baweriyê de me em dê di wextekî nêzîk de bi van îmkanên xwe bikaribin pêwîstiyên jiyanê yên serekî bi dest xwe bixin. Mafê mirovî li Kurdistana nê tê parastin, azadiya siyasî û damezrandina partîyan heye. Dadgeh serbixwe ne û mudaxele bi kar û barên wan de gelek û gelek kêm bûne.

Di warê vîzeyan de em digel Tirkîyê pêk hatine ku rojê pênc vîzeyan bidin me. Ev pênc vîze berî her tiştî bo nexweşên ku nexweşîya wan li Kurdistana çareser nabe û bo wefdên resmî yên parlamento û hukûmetê û partiyên siyasî tene wergirtin. Halêtin din jî hene, wekû mînak kesekî îqame li welatekî jê re derkeve, li vir em wekû hukûmet neçar in alîkarîya wî bikin û vîzeyekê jê re bistînin eger me pê çê bibe.

Ew kesê jî dil hez neke li Kurdistana be, bimîne jî dê tesîreke negatîf hebe. Divêt

Ew kesê jî dil hez neke li Kurdistana be, bimîne jî dê tesîreke negatîf hebe. Divêt mirov bi xwe hez bike li welatê xwe bimîne yan vegere welatê xwe. Îro rewşa welatê me roj bi roj berbi çêtir e û pîrsa Kurd cihekî baş digre.

Kurdistana a me ye û em tê de azad in û eger kêmasiyên me jî hebin, em hemû pev re dikarin çareser bikin.

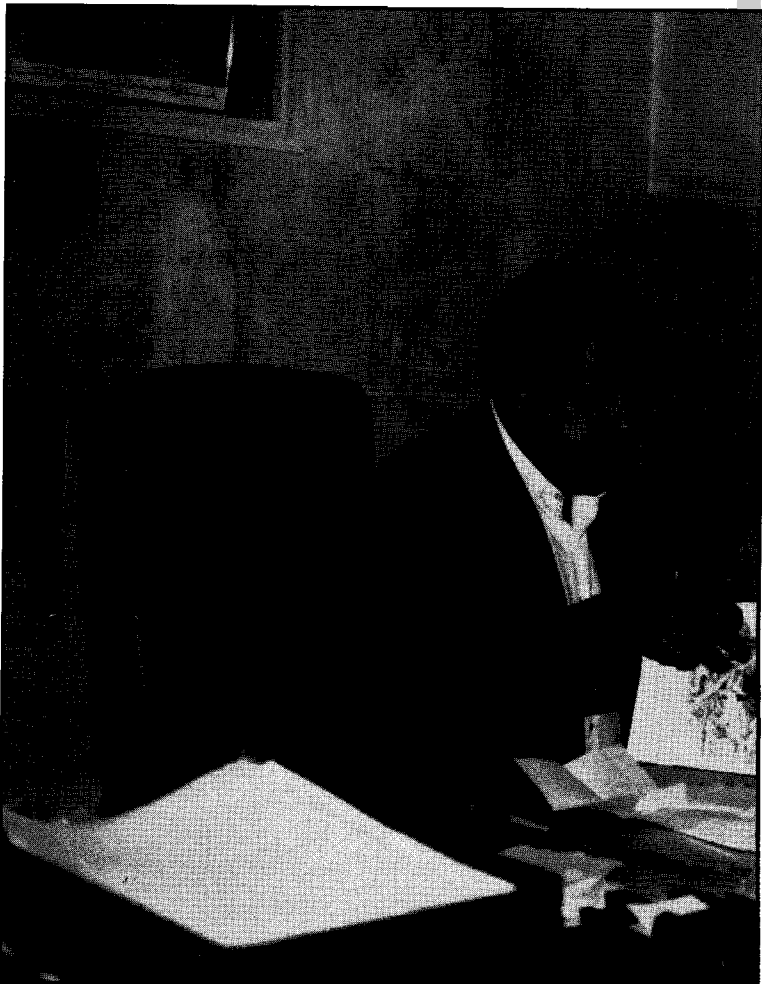
mîrov bi xwe hez bike li welatê xwe bimîne yan vegere welatê xwe. Îro rewşa welatê me roj bi roj berbi çêtir e û pîrsa Kurd cihekî baş digre.

Kurdistana a me ye û em tê de azad in û eger kêmasiyên me jî hebin, em hemû pev re dikarin çareser bikin.

Armanç: Li bajêr qala çekfirotinê tê kirin û hinek cadde jî wekî cihê firotina wan tînin dest nîşankirin, li derveyî leşkerê Kurdistana û nemaze li gundên li ser sinoran û wekû min bi çavên xwe dîtî hêzîna Îslamî hene, milîsên wan hene û çek didin ser hev. Gelo haya hukûmatê jî vî çendê heye û erê hûn hizîr nakin ev yek di pêşerojê de ji dewleta federal re bibe xetereke mezin?

A. Teyib: Em hewl didin zahîreya çek kêm bikin. Û bi rastî jî eger tu îsal û par

deynî ber hev dê bibîni ku çek îsal kêmtir e, di vê mehê de ji meha derbasbûyî kêmtir e. Biryar bo me jî Wezareta Navxwe hatine û em bi hemû partiyên siyasî re jî rûniştine û gişan amadebûna xwe bo bicihanîna wan biryaran anîye zimên. Em, niho mijûlî damezrandina leşkerê yekgirtî yê Kurdistana ne. Helbet damezrandina leşkerê yekgirtî hêsan nîne û pêçebûn pêwîst e. Me jî di anîha de hemû tişt pê çê nabe. Em nikarin cilkê leşkerî jî hemû leşkerê xwe re çê bikin. Eger em bikaribin leşkerê xwe bi hemû pêwîstî û dezgehên wî ve çê bikin, dê em bikaribin vî problema belavbûn û firotina çekî jî nav bibin.

Ebdulêzîz Teyib: Ku ji destê Iraqê bê, wê oksîjenê jî li me bibire. (Foto: Muwefeq Rusdî)

Niha di qonaxa yekem de em giraniya xwe têxin nav bajêran ku em çekî tê de kêm bikin. Di qonaxa dawiyê de emê li gundan û ser sinûran jî wê biryarê bi cih binin.

Armanç: Li ser kuştina hin kesan li bajêr gelek tê axiftin, hem li vî derê hem jî li derve, kesên mîna Reûf, Fransîs, Hakim Tehsîn, Ebû Nasîr û Rênas. Dîtina we wek hukûmet li hemberî van kuştinan çî ye? Gelo lêkolînên we li ser berdeyam in yan we pîrs girtîye û dev jî lêkolînan berdaye?

E. Teyib: Nexêr, lêkolîn berdeyam in, komîsyonek jî çêtirîn hakimên parêzgeha me bi pejrandina Wezareta Edlî hatiye çêkirin. Ew komîsyon di vekolînên xwe de ber-

dewam e. Hemû partiyên siyasî jî piştgirîya vî komîsyonê dikin ku di karê xwe de serkeftî be û bikaribe kujekan destnîşan bike. Dibe her kuştinek jî ya din cuda be. Em di wê bawerê de ne ku di piraniya van kiryanan de destê dijminî heye û ew di riya zelamin wî de tînin bi cih anîn. Mebesta dijminî ew e ku nerehetî û tîrsê li Kurdistana belav bike û xelkê me bêzar bike. Her weha dixwazin bi vî awayî xelkê biyanî û rêxistinên insanî yên ku li Kurdistana kar dikin bitirsînin, bona ku li Kurdistana nemînin û astenga bixin di riya alîkarîya ku ji me re tê.

Dijmin berdeyam e li ser peqandina mayinekê li vir û

bikin. Helbet hukûmeta Iraqê berdeyam destdirêjkarîyan dike lê bêtir di nav de. Weku mînak berî çend rojan grûpeke çekdarên wan jî Feydiyê bi veşarkî derbas bûn aliyê me û arpîcî berdan zalgeheke (seytereyeke) me. Tiştên weha hene û bîngehên me yên leşkerî bo bersivdan û bersingirtinê amade ne. Bi Tirkîyê ve wek hûn hemû dizanin me şerîteke dirêj ya sinûr heye. Em wekû Hukûmeta Herêma Kurdistana pûte didin sinoran, jî ber ku em jê berpirsiyar in û divêt em sinorên xwe biparêzin. Me li ser sinoran bîngehên çavdêrî û parastinê yên leşkerî deynane û di riya biroyên Hevsozan de li Zaxo danûstandinên me bi Tirkîyê re berdeyam in.

Armanç: Gotina we bo Swêdîyan û bo Kurdên li Swêdê û daxwaza we ji wan çî ye?

E. Teyib: Di rastiyê de xelkê derve û nemaze Ewrûpa alîkarîyeke baş pêşkêşî milletê me kirîye. Bi dîtina me bi çî niyet be xelkê derve bête Kurdistana baş e û em pê xweşhal in. Evca çî bo dîtina vî tecrubeya me ya demokratî be, çî alîkarîya jî xelkê me re bîne çî bi geryan bêt tiştê baş e û em bixêrhatina wan dikin. Me pêxweş e bîn, vî tecrubeya me bi çavên xwe bibînin û raya giştî ya cihanî li ser agahdar bikin. Ji aliyê din ve jî em di vî tecrubeya xwe de nû ne û me pêxweş e îstifadeyê jî tecrubeya çendî salan ya xelkê û milletên din bikin. Me pêxweş e dîtina û lênerîna û rexne û tîbînîyên xwe li ser tecrubeya me bîxin berçavên me.

Penaberên me li derve dikarin rolekî mezin di parastina vî destkefta me ya dîrokî û neteweyî de bilîzin ew jî agahdarkirina raya giştî ya wan welatên ew tê de dijîn li ser rewşa Kurdistana û guhertinên tê de çêdibin. Dikarin berê xelkê derve bidin Kurdistana, dikarin di warê maddî de alîkarîyê bikin. Wekû mînak me li Duhokê zanîstgeheke nû heye û bo me wekû hukûmet û rêveberîya parêzgehê û bi îmkanên me heyîn pir zahmet e hemû pêwîstiyên wê peyda bikin. Penaberên me li derve dikarin bi beşdarbûneke maddî ya biçûk vî unîversîtê pêşde bibin. Dikarin alîkarîya wê bi peydakirin û hinartina pirtûkên zanistî bikin.

Eger her Kurdekî mehê buhayê pakêteke cigara bişîne welatî dê valahîyek pê pir bibe û dê pêwîstiyek pê hête bicîanîn.

yeke din li dereke din û nemaze peqandina otomobîlên biyanîyan.

Niha plana wan ew e ku kesên nîştimanperwer di partiyên siyasî û hukûmetê de bikujin. Di hinek destdirêjkarîyan de yên pê rabûyî hatin nasîn û ew girêdayî rejîma Iraqê bûn û revîn çûn Mûsilê.

Armanç: Duhokê sinor digel Tirkîyê û hem jî digel Iraqê heye. gelo leşkerê Iraqê provakasyonan li we û leşkerê we dike û reftara Tirkîyê digel we çawa ye?

E. Teyib: Hevsoz çavdêrîya xetê di navbera me û Iraqê û bîngehên wan yên leşkerî dikin. Di navbera me û leşkerê Iraqê de xetek heye ne me û ne wan maf nîne leşkerên xwe tê de bi cî

Çand û wêje

ARTUR RIMBAUD

Demsalek di dojhê de

-III-

Em bi rê nakevin. -De em wan rêçên ku li vir in vegehrîn, bi riswabûna xwe barkirî me, riswabûna ku ji ciwaniya min, rêhên xwe ên êşdar berdane teniştê min- Û ya ku hildikçe esman, li min dixîne, min ser û bin dike, min bi dû xwe de dikişîşîne.

Bêgunehiya dawîn û şerma dawîn. Ev hatiye gotin. Ku ez genîfî û nokeriye xwe bi xwe re nebim nav çihan.

De em herin! Ji bo birêveçûnê, bar, biyaban, bêzarî û torebûnê.

Ez xwe bidim kê bi kirê? Gerek ez kîjan lawirî biparêsim? Kîjan wêneya pîrozane êrîş bikim? Kîjan dilan bişikînim? Bi kîjan derewê bipeyivim? Xwe berdim nav kîjan xwînê? A çêtir ew e ku xwe ji dadperweriyê dûr bixînim. -Jiyana req, kawikiya sade- ku bi kulma xwe ya zuha devê tabûtê rahêjim, ku rûnê û xwe bixeniqînim. Wisa ne pîremêrî heye, ne metirsî heye: teror ne karekî Fransî ye.

Ax! Ez hetanî çî radê jîbîrkirî me taku ez, gavên bialî kamilbûnê de diyarî her wêneyek Xwedayî dikim.

Ez çiqaşî ji ezîtiyê dûr im, çiqaşî dilovaniya min payedar e! Ha li vira. Li vir, bi ser de jî, li ser vî zemînî! Ji dil EY XWEDA! Çendîn kawik im!

* * *

Her ji zarokî ve, şeydayê wî girtiyê serhişk bûm ê ku herdem dergehên girtixanê bi ser de tînin girtin. Min serdana meyxane û odayên raxistî ên ku dê wan pîrozmend bikira, dikir, min bi dîtina wî, esmanê şîn û karê gulbişkivî ê gundan, didîtin, min çarenûsa wî li bajaran bin dikir. Ji pêxemberekî bihêztir bû, ji gerokêkî pir tîgîhiştir bû û ew, tenê ew! şahidê serbilindî û rastiya xwe ye.

Li ser rêçan, di şevên zivistanê de, bê mal, bê cil û berg, bê nan, dengêkî dilê min ê seqemgirtî dixeniqand: "Lawazî yan hêz e: Ha tu wayî, hêz e. Tu nizanî ber bi kuderê diçî û ne jî ji bo çî, derbasî hemî çîgehên bibe, bersîva xwe pêşkêşî hemî tiştan bike. Kes te nakuje mîna ku çawan kes termekî nakuje". Biyanî, awira min pir zelûl bû, laşê min pir westiyayî bû, renga, ew kesên ku pêrgî wan bûbûm, min nedîbûn.

Li bajaran, ji nişkê ve, herî ji min re sor û rêş dixuya, wek neynikê dema ku çira li oda teniştê, bilive an mîna gencîneyekê di daristanê de! Bextekî qenc, min kir hawar, min di esman de deryayek ji xetîre û dûmanê didît; bi alî rastê de, li ser çepê, hemî saman, wek milyarek birûsk, gur dibin.

Lêbelê çewtbazî û dostaniya jinan li min qedexe bûn. Hema hevaleyê çîye nebû. Min xwe li hember komexelkek torebûyî didît, li hember hêzek sêdarkar, ji ber destê wê hejariya ku nikarin tîgîgîhêjin ez digiriyam û lavlavê dikim -wek JAN DARK!-. "Ey oldarno, ey mamostenno, ey girgireno, hûn şaşin ku hûn min dispêrin destê dadgehê. Hergîz ez ne ji vî miletî bûm; hergîz ez ne Fileh bûm, ez ji wî nijadî me ê ku di êşê de distira; ez rêzbandan tînahîm, hesta sinçî li ba min nîne; ez dewar im: hûn çewt in..."

Erê, çavên min li beramberî ronahiya we girêdayî ne. Ez dewar im, ez rêş im. Lêbelê ez dikarim rizgar bibim. Hûn reşîne sexte ne, ey hewesbazên req î çikûz. Ey bazirgano, Tu rêş î; ey dadperwer, tu rêş î; ey general, Tu rêş î: Ey IMPERETOR, ey xura kevnar, tu rêş î: te ji şerbeta ku baca wê nedabû daqurtandiye, dirûstkirina destê şeytan bû. -Penceşêr û ta vî miletî dadiqurtînin. Ên şehitî û ên pîremêr çîgehê şanaziye ne, lewra dixwazin wan bikelin. -Fêlbazîrîni tişt ew e ku em ve oqyanosê li cî bihêlin, ku şetî tê de digere taku wan perîşanan bi dilan haş bike. Min hay ji welatê rasteqîn ê lawên HAM heye.

Ma gelo hê jî tu nasyarê xuristê yî? An min binas? Wişe neman. Ez miriyan di zikê xwe de vedîşêrim.

Hawar, defê lîdin, sema, sema, sema, sema! Hetanî wê katjimêra ku ez dê bi ser nebûnê de bikevim, nabînim, lê sipî ji keşiyê tînin xwar.

Birçîbûn, tîbûn, hawar hawar, sema, sema, sema, sema!

-Dûmahik heye-

Mîna zimanê di dev de

Osman Şahîn

Wergêr: Mustafa Aydoğan

Ya ku di zuhayiyê de şenkahiye û di zimên de gotinan diafirîne tu yî. Ya ku dilopan ji ewran dikişîne û ber bi rûbaran dişîne dîsa tu yî. Çavên dendikan tune, ew ji te fêr dibin û berê xwe didin tavê. Mêsên hunguv xwe li te datînin, çivîk nêzikî te difirin. Çewtiya te nayê zanîn. Li peyva te tete guhdarî kirin, hukmê te derbas dibe. Destê te hertim comert û bi bereket e. Min ji te nebihîstiye lê avên te ji min re vê dibêje. Newalan ez netirsandim, qeşa û sermayê jî ez netirsandim. Hewa sar, hewa bi berf, dema ku kincên te şil bûn, cara yekem te sincirandin û li piştê min girê dan. Êşên min dermanên xwe li ba te dîtin, laşê min bi te mezin bû. Dema ku ez dibetilim min te cîwar dizanîbû. Ez mîna marmarokê ku derketine buharê li ser te vediketim û min xwe vedizeland. Gava ku lingê min şemîtî û ez ketim, min di heriya te de li ber xwe da û ez bi tena serê xwe rabûm ser piya. Ez nexweş rabûm û nexweş meşiyam. Agirê yekem yê daweta min li ser te hat vexistin. Demsal tînin demsal diçin, hemû huner li ba te dicivin. Zerahiya pelan, sorahiya mîweyan, cewhera keskahiye û kulfilka wê li ba te ye. Ez barana te ya ku nuh dibare nas dikim. Berfa te ya ku nuh dikeve jî. Herdu jî di kefa destên min de hîn nuh ji ezmên daketine. Ey ewliyeya ewliyeyan, ey dergeha rêncberan! Li ser kevirê gora tu kesî nehatiye nivîsandin ku ew ji birçîna miriye. Lê tu dizanî ku bê ew kesê/kesa ku li ser sînga te veketiye ji ber çî miriye. Tu dizanî ku nefesa di bin nanê ku tê xwarin de, ya kê ye. Ey strana ku min di dilê xwe de nivîsandiye! Ka bibêje, ger em tunebûna kê dê qedir bizanîba? Kê dê rûyê te yê bi gîha mist bida û bi zarekî şêrin pesnê te bida! Ax, ez nizanim bê ez xwe bikim qurbana kîjan hêla te; ma ew avên te yên ku di bihara te de kêfxweşiyê belav dikin, ma berfa te ya ku di zivistanê de de ya jî di havîna te de firîna hecchecikan? Dem hat ez li ber bayê te mîna gîhayê kil bûm. Dem hat ez li ser te şewitîm û dixana min mîna guliyê dara çamê ber bi esmanan ve bilind bû. Hey ax, ez tev vê jî dîsa bê te sêwî, bê te koleyekî çilmisî me. Bê te hêleke min vala, laşê min bê hestî... Ez bê te, biyê jiyane me. Bêndera te kî li ber ba dike, kî ta'm dike, ez dizanim. Min dev da avên te, min ji birçîna mîna zil-

zilkan, xwe li êmlikan danî. Ez ji bo te bûm qaçax û li çiya li navê min hate gerandin. Rojêke min ya kêfxweşiyê, hembêzîkirinê çênebû. Ez bi salan e li ser te me. Bêhna min tevî te bû. Lê ez hîn jî wek zarokên ku riya xwe winda kirine li te digirim. Ez zuha bûm, qediyam. Ez êdî di bêçaretiya guliyê darê yê şikestî de me. Ez dizanim ka bivir çawan li darên te û balyoz çawan li kevirên te dikevin.

Hey kevintirîna kevnaran! Ger tu ya min ba, ya min. ne pir, çil û pênc pêncî donim...Bila qe ruyê te kevirî û bi strî be. Bawer bike ez dê ji kêfa li ser te veketima û bimirama. Stran û dîlok dê ji devên min derdiketana.

Sînga min tije, min dê bistira û dengê min dê derbasî te biba. Ez dê bixebîyama û min ê li ber xwe bida. Bila qe şev û roja min li ba te tevî hev bibûya. Min dê di binê te de bir bikola, canê xwe di ber de bida û avên te derxista ser rûyê erdê. Min dê striyên te jê bikira û kevirên te yek bi yek bibira û li kêleka te mîna gerdaniya te rêz bikira. Tê destên min di mehên payizî de dema ku min dê tov bi ser te de werkira, bidîta. Min dê di zivistanan de berfa te paqij bikira. Te dê hezkirin û evîndariya min bidîta. Min dê li hêleka te nefela kesk, li hêlekê ceh û nok û li hêla te ya din jî yulaf biçanda. Hê hefteyek nediqediya rûyê te dê şax berda û keskahiye dê xwe bera ser

dida. Ceh di destpêka havîne de zer dibin. Kesk, boz, zer... Di biharê de rûyê te bibûya wek lihêfa pînekirî ya koçeran. Min dê di dema çininê de tirpanên xwar di kevirê te yê sûtîne de tûj bikira. Min dê bar bi piştê xwe bikişanda heta dewsa bênderan. Di bêvila min de toza kaya te û di sînga min de bêhna genimê teze... Bila pişikên min xera bibe, laşê min bibe mîna dara zeytûnê. Ez dê dîsa ji kêfa bibûma pinpinîkek û mîna pelên kesk xwe qevz bikira.

Ger tu ya min ba hey ax, ya min...Min dê rojêkê jî siya xwe ji ser te xalî nekira, bawer bike rojêkê bi tenê jî...Bila kincên li min ji xwêdanê biriziya û ez ji paçikan bibûma mîna dara ser tîrban. Ez dê bixebîyama û min dê serê sibehan rûyê xwe bi bereketa te bişuşt. Min dê di te de rêz bi rêz koncal vekira û fidan biçikanda. Ez dê bibûma avkêşek û min dê bi tenekeyan av bikişanda, bidayê û mezin bikira. Min dê ew bikira dareke mezin û destmalên spî li dora dara wê ya ku yekemîn meywe bigirta, bigeranda.

Hey hevîrê bi qudret yê dinyayê! Tu ya ku ji ewr re sînor, ji çiyê re çeper û ji tavê re xetê datîne, nas dikî. Tu yê ku ji deriyê du alî de dikevê û derdikeve nas dikî. Destên wî yê spî te bibînin te nas nakin. Ji bo te dîlokên şînê, ji bo te stranên, ji bo te destanan nabêje. Di dawîya bênderan de li ber bereketa te sucde nabin û axa te maçî nakin. Ew li esmana, em li erdê; Başokeyê ku sal donzdeh mehan kêfê li esmana dike, qîymeta te çî dizane hey ax?

Tu mîna zimanê di dev de yî. Bê çawa mirovê bê ziman nabe, bê ax jî nabe. Hey çiyayên ku temenê min birin! Hey keça reşik ya dinyayê! Ez hatim ba te. Min navê xwe da te, bila ji te re be.

Ez bi agirê hesretê û tîkoşîna hezar salî dizanim.

"DEVJÊBERDAN"

Franz KAFKA

Destê sibê bû. Kuç û kotan paqij û vala ne. Dema ku min katjimêra xwe û katjimêreke dîwaran dan ber hev; berê min li istegehê bû; ez tî gihîştim ku ez pir dereng mame; îca pêwîst bû ku ez bilezinim, ji tîrsa vê pêwîstiyê, min rêça xwe ji bir kir; çimku min bajar xweşik nedinasî. Ji bextiyariya min; polîsek li cihekî nêzik hebû; min bi alî wî de baz da bi matmayîn, min jê pîrsî:

-Ez berê xwe bidim kîjan rêçê?

-Tu zanîna rê ji min dixwazî? bi bişîrînin, ji min re got:

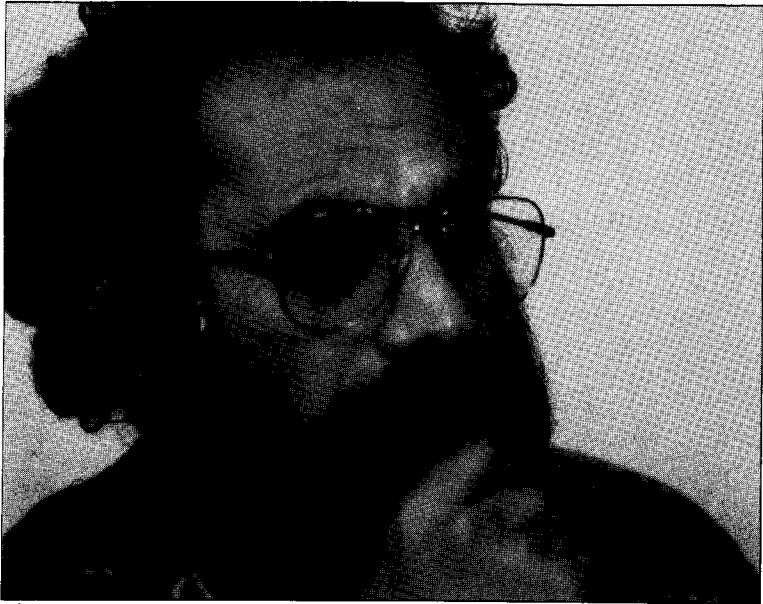
-Erê, madam ez bixwe nikarim bibînim, min got.

-Dev jê berdel dev jê berdel got, û mîna kesên ku dixwazin bi tenha xwe bikenin, bi yeklaşî zivîrî.

Çend gotin li ser dîwana Ehmed Huseynî "Bi xewna we pênuşê dilorînim":

Destkeftineke eşkere di riya pêşvebirina ziman û helbesta Kurdî de!

Brahîm Xalid

Ehmed Huseynî

(Foto: Armanç)

Berya çend heyivan dîwana Ehmed Huseynî "Bi xewna we pênuşê dilorînim" derket, û wek tê zanîn derketina dîwana an jî roman û çîrokan di jiyana literatûra Kurdî de û bi taybet beşê Kurmancî kêm in, mirov li hêviya gava ku bête avêtin dimîne û derketina vê dîwanê gaveke nû bû hat avêtin.

Piştî ku mirov vê dîwanê dixwîne, mirov nikare wê deyne ser kulînkê û ji bîr bike, ne ji ber ku ew gelek qenc e yan gelek xirab e, lêbelê ji ber ku nû ye, lewma mirov dixwaze wê serûbin bike û têbigihê çî serkeftin û çî kêmasî tê de hene.

Tevî ku serkeftin û kêmasî di dîwanê de li gelek ciha li kêleka hev in, lê ku mirov li rewşa helbesta Kurdî (beşê Kurmancî) meyzêne û vegere dîwanê bibîne, mirov dikare bêjê ku: Li gor rewşa helbesta Kurdî dîwan bi giştî riwekî xweş dide, xwe dide naskirin weke serpehatineke biserkeftî. Li gor nerîna min tiştê herî girîng û qenciya herî mezin ya dîwanê ew e ku helbest bi forma nû (aza) hatine nivîsandin û ev tiştêkî ne hindik e, çunkî bi rastî helbesta Kurdî tevî ku helbest beşê herî pêşveçûyî ya literatûra Kurdî ye gelekî çavşikestî û melûl maye di kirasê xwe yê klasîkî de li hember guherandinên ku di çand û tora cihanî û dor û ber de çêbûne û çêdibin. Mebest jî vê gotinê ne ew e ku form bi tenê girîng e û ne ew e jî ku çî helbesta bi forma nû bê nivîsandin qenc e û yê bi forma klasîkî xirab in, belê mebest ew e ku çênabe bivê-nevê forma klasîkî be, evê tiştê helbesta Kurdî şepirze kiriye û bihna wê çikandiyê û ew nikare bihna xwe bîne ber xwe bê ku monopoliya forma klasîkî bê şikandin û helbestvan E. Huseynî bê tirs milê xwe daye ber vî barî û bi rengekî aktîf forma nû bi kar aniyê, bêguman ev jê re tê nivîsandin weke destkeftineke mezin.

Ji bilî formê hinedek tiştên di hene kû ji aliyekî ve taybetî û nûperestiya helbestvan diyar dîkin, û ji aliyekî din ve helbestan dixemlînin bi reng û wêneyên rêyala Kurd, rêyala şer û şikestinê, xoragî û bendewariyê, talankirin û barkirinê.

Ku mirov di helbesta "Şîno Can" de dixwîne: "Bêtaldeh û diwar, te em li ber barana reş, mîna çûkên baskokirî hiştin."

Yan jî: "Me bar dikir û qantirên bîncikiyayî berya me diwestiyan, bi çavine girikî li me temaşe dikirin û hêdî hêdî digiriyân..."

Yan jî di helbesta "Bûka agir" de:

...Rojhilat di xeftanê te de asê bûye!!

Rojava di çepkên te de çêbûye!! û hwd....eşkere dibe kû kûl û hilma helbestan ne ya wê kûrha kevn e ku ev bi dehan sal in helbesta Kurdî tê de tê neci-

randin û hûnandin; helbestan hilmeke nû heye, û ne tenê ji ber kû /Çûkên baskokirî/ yan jî

/qantirê kû digirin/ tiştêkî nû ne weke wêne, lêbelê çunkî li gel wê, helbestvan tiştê xwestî rehet û bê rapêçandin û kelandina zêde gotiye -ev yek-. Ya didwa û herî girîng ew e kû tiştê helbestvan li ser nivîsandî di van helbestan de (şikestin, nexweş halî, barkirin, hêvîdarî û bendewarî û...) tiştêkî ne nû ye di helbesta Kurdî de, lê ewî, bi şeweyekî nû li ser nivîsandiyê, ji ber kû heta niha ne ber bi hiş bû ku mirov helbestekê li ser van tiştê bixwîne bê ku gotinên weke (feleka xayin, derdê giran, roja reş, birîna kûr, qîrîn û hewar û hwd...) tê de nebin û mirov dikare bêje ku ev gotin gelekî din jî weke wan bibûne weke yedek, helbestvanan gelek caran ew bi kar dianîn dema ku li gotinên di nehatibana ser zimanên wan û tiştêkî gelek girîng e ku helbestvan gotinên xwe û wêneyên xwe ji derveyî vê ferhengê anîne. Her wiha bikaranîna hindêk gotin û zardev yê ku cihekî taybetî di psikolojiya mirovê Kurd de hene weke: (Heko, kezêbê, şêrîne, şîno can) yan jî çandîna parçeyek ji sitrana mamoste Mihemed Şêxo di bejna helbestê de hiştine ku rêjandina helbestê geştirî bibe, kela xwendevan germtir bibe û naverok nêzikî wî bibe.

Ji aliyê vokabûlarê ve, bêguman helbestvan xwediyê vokabûlereke paqij û dewlemend e û ewî destyek gotin bikaranîna ku berê li ser destê helbestvanên di yan gelek kêr hatin bi kar anîn, yan jî bi carekê re nedihatî bikaranîn û gelekî girîng e ku şeweyê gotinê (axftina helbestî) ya helbestvan taybet e û ev jî nasnameya wî ya helbestvanî bi hêztir dîke.

Lê ligel vî riwê pozîtîf yê ku dîwan pê tê naskirin, hindêk kêmasî jî tê de hene. Yek ji kêmasiyên dîwanê vokabûlê helbestvan e, weke berê hate gotin, helbestvan vokabûlereke paqij û dewlemend heye û mirov dikare bêje ku vokabûlê wî elementê nû xistine ferhenga Kurdî û ew pêşve biriyê, lê ev vokabûlê gelekî ofîsiyel e (resmî ye) û gelekî akademî ye û giran e ji bo helbestvanan ve bê xwendin.

geha xwe de çêbûye ji bo ku helbest, naverok û saza wê, hilm û bêhna wê bigihê xwendevan û guhdaran bi şeweyekî hêsan û rehet û bi zimanekî nêzikî zimanê nav malê yê rojane.

Evê vokabûlê giran li hindêk cihan ziyaneke eşkere kiriye, helbest giran kiriye û saza wê kêr kiriye û di wan deverên wilo de helbest bûye weke ku hatibe wergerandin ji zimanekî biyanî.

Kêmasiya din jî ew e ku tevî ku helbestvan bi forma aza nivîsiye, ewî nikariye heta bi dawî xwe biparêze ji zordestiya forma klasîk û leyistika wê, ew carcaran vegeziyaye bin siha wê, gelekî mijûl bûye bi hîlbijartina gotinan û formê ve û weke nimûne mirov dikare evan devere darîçav bike:

Helbesta "Bûka agir" rûpel: 18
Şevger,
payiza pîrçzer, digindirin
zarokên bi şirvekirî,
çavşînkên şimakirî,
digindirin
zimanê jêkirî,
xwîna xwe dimije, digindire

Her wiha rûpelên 24 û 25 yê vê helbestê, di van rûpelan de helbestvan gotina Hekarê ji hev vekiriyê û formeke wisa bi kar aniyê, ku di bin her tîpekê jî tîpên gotina Hekarê de parçeyek helbest were danîn ku ji wê tîpê bi xwe dest pê bike, û di vir de formê gelekî zordestî li helbestvan kiriye, ewî kar bes ji bo wê kiriye û ji bo ew (forma) seqet nebe ewî hindêk parçe helbest danîne-bi taybet yê li bin Ê û R- ku di avakirina wa ya helbestî kêmasî nînin, lê ew ne ligor helbestê ne, hindêkî beloq in û nakevîne kirasê helbestê de.

Van kêmasiyên ji vî rengî siha xwe avêtine ser hindêk cihê di jî û bi taybet helbesta "Zerdeştê biharê" û evê xalê hiştiye ku rijandina (herikandina) helbestî sist bibe, naverok li ber xwendevan belav bibe û kela wî sar bibe.

Lê ligel van kêmasiyên dixwazim careke di bêjim ku bi rengekî giştî dîwan xwedî malbat e (bi esle) û xweş e, û destkeftineke eşkere ye di riya pêşve birina zimanê Kurdî û helbesta Kurdî de û hêjaye ku ji aliyê hemû xwendevanên ve bê xwendin.

Weşanên Nuh

Mûnzûr Çem
Tayê Kilamê Dêrsimî, Stockholm, 1993, 321 rûpel, Dimilî.

Tayê Kilamê Dêrsimî (Hinek Sitranên Dêrsimî) ji alî nivîskarê Kurd Mûnzûr Çem ve hatîye nivîsîn. Mûnzûr Çem ji Kurdistanê Bakur ji Dêrsimê ye. Ji 1970'yî û vir de ye bi Tirkî û Kurdî dinivîse. Wî heta naha bi navê H. Toprak, Ahmet Taş, B. Şilan, Mîrzalî Çimen, S. Dîlan û hin gelekên din nivîsiye.

Kitêb jî pênc beşan pêk hatîye: 1- Sitranên şerên eşiran, 2-Sitranên li ser şerê Kurdên Dêrsimî û Dewletê, 3- Sitranên

hezkirinê, 4- Sitranên li ser meselên din. Beşê pêncan jî Ferhengokeke Dimilî-Dimilî ye ku nivîskar di vê ferhengoka xwe de gotinên ku di sitranan de derbas dibin esas girtîye û li hember wan bi Dimilîya mintiqên din nivîsiye. Nivîskar her weha bi not û şîrovekirinên sitranan ev karê xwe hê dewlemendir kirîye.

Kitêb çî ji alî folklorê Kurdî ya Dimilî be û çî ji alî hin bûyerên tarîxî yê Dêrsimî be bi materyalên folklorî jî bo kesên ku li ser folklorê Kurdî an jî li ser tarîxa Kurdî dixebitin çavkaniyeke baş e.

WAN (Kovara Yekîtiya Nivîskarên Kurd-Swêd) no: 6 (1993), 148 rûpel, Kurmancî, Dimilî, Soranî.

Nivîsên vê hejmarê: Gola Wanê-E. Huseynî, Qedri Cemil Paşa- H. Hişyar, Umêd Mehdî(Hendrên)- E. Huseynî, Lefîf Helmet-Xelîl Duhokî, Mîrê Emgiyonê Gunnar Ekelof- M. Ali K., Helbestin ji Îbrahîm Yusif, Geştê Feqîya- E. Narozî, Hevokê ji xwîna min-M. Keleş, Rewşen Bedirxan- Konê Reş, Hezaremin Hêk- P. Cihanî, Dûgerê Felegê- S. Behrengî (w. M. Lewendî), Helbestin ji Melayê Cizîrî, Nalî, Reşîdê Kurd, Sîsirkê Hesînî-3- S. Berekat (w. E. Huseynî), Pirtûkên Nû- M. Lewendî, Dîsa Li Ser Elfabê- Malmîsanîj, M. Lewendî, Heta Key- M. Çem, Keçekek- J. Eşpar, Gîftûgoyek le gel A. Şamlû- Beroj Akreyî, Lêgerên mirov bijî- w. X. Arif, Dîwanî Wan: Şêrko Bêkes, Margot Bikel, Stig Dagerman, Sadî Yusif, Nale Hefîd., Mîraî Bêxayekirawî Servantes- M. Kundera

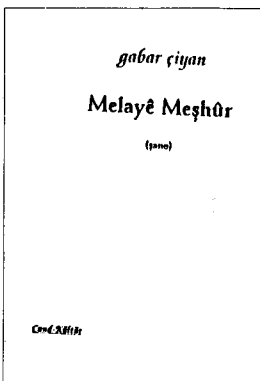

Zeynelabîdîn Zinar; Xwençe, cild: 6 (Kilam, Serpehatî, Meselok û Çîrok) Pencînar; Weşanxaneya Çanda Kurdî, Stockholm, 1993, 266 rûpel, Kurmancî.

Gabar Çiyan; Mele Nisrêdîn (şano), Weşanxana Çand-Kültür, Stockholm, 1993, 40 r. Kurmancî.

Kitêb jî çar meselokên

Mele Nesreddîn (Melayê Meşhûr) û piyeseke bi navê "Şehîd" pêk hatîye. Nivîskar çar meselokên Mele Nesreddîn ên ku berê bi Tirkî û Kurdî hatine nivîsîn kiriye wek piyes. Herweha di dawîya her piyeseke de bi kurtî Swêdiya wan jî nivîsiye.

M. Siraç Bilgin; Barzanî'in Son Yılları, Kürdistan'da Çok Partili Sistem, 1975-1979, (Salên Dawîn ên Barzanî, Li Kurdistanê Sistema Pir Partîyê, 1975-1979) Hiddekel Förlag, Stockholm, 1993, 151 r. Tirkî.

Lokman Polat; Torina Şêx Seîd, (nivîs û çîrokên kurt) Weşanên Hêviya Gel, 1993, Stockholm, 112 r. Kurmancî

amadekar:
M. Pakdemir

OSMAN SEBRÎ DÎNYA XWÎ BEDÎLNAY

Malmîsanij

-II-

Zamay Osman Sebrî vatnî demewo ki Osman Sebrî Madagaskar di biyo, tanî Madagaskarijî ebi ziwane Frensizkî tira persay vato "Ti kam dewleti ra yî?" Osman Sebrî Frensizkî nêzanawo, vato "Ez Sûri ya" (yanî "Ez Sûriye ra ya"). Aya ser ra ay Madagaskarijî hing-hing bide hiway. Çende rey tira persay vato "Ti kam dewleti ra yî?", yê zî timo vato "Ez Sûri ya." Ey çende ki vato "Ez Sûri ya" ê hiway. Çunkî Frensizkî di merrî ra vanî "sûri" ("souris" nusiye).

❖❖❖

Qali yena qali Osman Sebrî vano:

-Ez 'emirdê xwi di semedê nuştîşê xwi ra caran yew quruş nêgêna. Malê şarê (xelqê) min o. Mi hêgay xwi zî mêrdimanê xwi û dewijanê xwi rê verday. Faîq Bucaqî semedê 'erdan (hêgayan) dewijan reydi da pêro. Mi dey rê xeberî erşawiti, mi va "Yan de'wa Kurdey ca di verdi yan zî wina karanê tewşan meki!" Dima vano "Mêrdim senî vano ganî wina biko zî."

Ma behsê kovara Tîrêji kenî, o ma zaf çî nêhesibneno, fikrê yê çiyoyano:

-Tîrêji ze'if a. Ez hema zî telebanê xwi ra kelîmeyan pêser kena.

Û defterê xwi yo ki te de kelîmeyan nuseno, ma nawneno. Hewawo ki vano, ders dano xortanê Kurdan.

Dewam keno, vano:

-Kovara Hawar û Ronahî di, nuştayanê Celadet Bedirxanî, ey Qedricanî, ey Nûreddîn Zazay, ey mi biwanî; ziwane xwi aver berênê. Ez û Celadet ma heta fikrê şiyasî ra wina bî (giştanê xwi pê ra viyarneno, wazeno vajo ki ma ziddê yewbînan bî, ma pê nêkerdîni), labelê hetê ziwani ra mêrdêk xurt bi.

Qali yena Cigerxûnî ser, vano: -Şaîreya Cigerxûnî baş a. Hetanî ewro ma miyan di yê ra xurtêr şaîr hima hima ki nêvejiyawo. Labelê hetê ziwani ra ze'if o. Çi çiyoyano ki fam nêko, vano "No Kurdkî niyo."

Gama ki qalê Kurmanckî û Sorankî keno, vano "Lehça Kurmanckî Sorankî ra pêtêr (zengînêr) a." Qalê Kurdanê Ermenîstanê Sovyetî zî keno, vano "Çend serrî yo Kurmanckî nusenî labelê Kurmanckîya yîni zaf aver nêşya."

Mesela yena şiyasê ser, vano "Ez sosyalîst a. Labelê dînerwer (dinci) zî bibî marksîst zî bibî

Kurdî ganî ewro yewbînan di dişmeney nêki. Xelisiyayîşê welaî ra pey a zî bena."

Ez wazena ki yê hîna zaf bida qalîkerdiş, çî fayde ki nêwazeno qalî biko. Ez zî nêşîna hîna zaf ri ser na. Vano:

-Eke derheqê yewî di mi ra çî persenî, ez vana "Ez nêwazena pey yê di qalê yê bika. Şêri yê biyarî, ez rîy yê di vaja". Vanî "nîno". Ez vana "Eke nîno mi berî yê hetî". Ez eşnawena ki pey mi di zî tanî 'eleyhê mi di qalî kenî.

Ma ti ra vanî "Apo", o zî qalîkerdişê xwi di ma ra vano "Apo", halbiko ma herrinda gedeyanê jey di yî.

Ez ki yê gûşdarena, ez xwi pîze di vana "No tarîxê ma ra yew parçe wo" û ez pîrey û tenamendişê yê ver kewena. Hinî tam kewto, bardaxa limonataya ki keyneki arda, destê yê di recifiyêna, hima hima ki nêrişena. Kê fam kenî ki verî, ciwaneya xwi di camêrdêdo şidênaye biyo. Heyf! Zeman zorê mêrdimî beno, tehemmulê wucûdî sînorkerde wo.

Terraqî miyan di ez tira vana "Ez demeyê Kolik di menda", vano "Eke wina bibo ti halê cay ma weş zanî."

Qalîkerdişê yê, telaffuzê yê zaf Kolikijan nêmaneno, labelê 'eynî heway yîni vano "Ûsman".

Ma vanî "Ma keyfweşî ki ma ti ziyaret kerdî" û ma tira xatir wazenî, Rojen Barnas wazeno destê yê muçî biko û vano:

-Ez zaf destê çewî muçî nêkena, labelê ez wazena destê to muçî bika.

Dat Osman vano:

-Şima ganî destê çikesî muçî nêki, bander mebî.

Û nêverdano Rojen destê yê muçî biko. Ebi pîjeman heta berê teberî ma reydi yeno. Key yê di a keyneki vişêr yewna çino. Ma teber kewenî û dekewenî kuçanê çewt-çewtîrnanê Mehla Ekradî miyan. Kuçan di vengê Kurdan yeno, Kurdkî qalî kenî. Şew a.

Mi bi xwi tena a ray Osman Sebrî dî.

Serra 1985 di zî mi yê rî yew mektub nuştî û ez tira derheqê Kurdîzade Ehmed Ramîz û Kemal Fewzî di tanî çiyân persabiya. Mi rê no cewab nuştî:

Şam, 11. 2. 1985

Hevalê hêja Malmîsanij,
Nameya te gîha destê min, gelek mixabin ku dê nikaribim bi kêrî te bim. Li ser herdu rehmetîyan tiştêki nizanîm. Sedema vê

"Xebata gel divêtin pîrr fedakarî di her warî
Bi qasî wê zêdetir hîn eqilmendî û hişyarî"

nezanîna min, ew kesên ku bi herdu camêran ra hevalî kiribûn û tiştêk li ser kir û xebata wan ji me ra negotîbûn.

Ma tu bawer dikî ku ev cara pêşîn e ku navê Ahmed Ramîz ji te dibihîsim. Ev camêr nehatiye Sûriyê, heke hatibûna min dê binasiya. Ez di dawîya sala 1929'an da hatime Sûriyê û derbazî Xoybûnê bûme û tê da xebitîme lê min ev nav nebihîstiye. Herçî Kemal Fewzî min navê wî bihîstûbû, bawer im ku navê wî di nav nivîsarek min da borîye. Lê gelek fihê e ku em tiştêki li ser jin û xebata wan nizanibîn. Sûcê vê yeka han vedigere ser kesên ku digel wan hevalî kiribûn û ji me ra bi ser û ber negotîbûn. Ma ne bi sedan kêmasî û çavnebariyên holê bûn ku berê min guhaste şerrê borjuwaziyên Kurd?

Silavên min bêji hemî birayên me yên li Fransa, nemaze xwediyê navnişan Yûsif Kaymak. Digel rûmetgîriya min.

Divê hûn bizanibin ku nameyên ku bi poste tîn heke ne taahhudî bin pîrrcaran nagehên destê me.

O. Sebrî

Çend serrî tira pey, Şiyisê Temmuza 1987 di Stockholm di ez key Mehmed Bekirî di biya. Ceniya yê Hêvî, keyna Osman Sebrî ya. Ez Hêvî ra persaya mi va:

-Dat Osman Sebrî gedanê xwi rê senîn bi?

Va: -Hewawo ki vanî, ma ra ver birayanê min ê pîlan rê sert biyo. La mi bi xwi rê sert nêbi.

Emrê xwi di ez vana qey yew-di lekmatî day mi ro. Sewbî ma ra zaf hes keno, mesela maya ma ra zafêr ma muçî keno.

-Vîrdê to ra çend rey dekewt hepîsxane?

-Reva ewîliya ki mi vîr yena, ez sinifa çarini di biya, amey berd. Ez te de zaf dejaya, ez yê ver kewta, bermaya. Ez caran xwi vîr a nêkena. Pîjemey pira bî, nêverda ki cilanê xwi xwi ra do. Polîsî tersaynî ki biremo. Berd 'ereba miyan hima verda cilanê xwi xwi ra do.

Yewna rey maya maya mi, yanî dapîra mi ki dîna xwi bedilnay, ay wext polîsî amey, waşt ki yê berî. Reyane bînan polîs ki ameynî Bawo sakin şînî. Na rey hêrs bi, cigîriya. Polîsî o şinasnaynî, va:

-Qey ti hêrs benî? Ti wina nêbî.

Yewî va "Vistirîya yê dîna xwi bedilnaya". Polisan soz da va "Ma emşo yê verra danî". A şewî ma pawit, zaf erey ame keye. Dima her roj şînî, "ifade daynî".

Wina fam beno ki ay deme Osman Sebrî binê kontrolî di biyo û her roj şiyoyano qereqol di îmza daya.

Hêvî va: -Yew rey zî demewo ki Lubnan ra agêraynî, yewna şaristan di polîsan Bawo tepîştî. Semedo ki xebera polîsê Şamî tira çinêbî, ê zî amey keye di -Şam di- yê geyray. Mevaji ki ay hing di o ay şaristano bîn di destê polîsî di yo.

Vatişê Hêvî gore, cengê 'Erbân û Îsraîlî di, hukmatî Sûriye di herkes hepîsxane ra verra dawo, Osman Sebrî û di casûsî tena ver-

ra nêday.

A ki wina vana, mesela Çewres û Newan (Kirkdokuzlar) mi vîrî kewena. Turkiye di zî darbeya 1960 ra pey mehkumê şiyasî heme verra day, çewres û new mehkumê şiyasî yê Kurdan tena verra nêday.

Mêrdêy Hêvî Mihemed Bekir zî behsê Osman Sebrî keno vano:

-Yew deme polîsan ta'da Dat Osmanî kerdî. Dat Osmanî vatnî "Ez dekerda yew hucreya werdiye-ki, mi nêşinaynî xwi te de rast bika. A hucre di, hetî ra zî dalpey mi ro ameynî." Polîsî zaf îşkence Dat Osmanî kerda, tira çiyê persay, Dat Osmanî verî vato "Ez nêzana", hewniyawo ki tira fek verra nêdanî, peynî di vato "Ez zana labelê ez şima rê nêvana!" Aya ser ra teseliya polîsan ti ra kewta, hinî fam kerdo ki o qalî nêkeno, fek tira verra dawo.

Na mesela Dat Osmanî zî mesela 'Ubeydullah Eyûbiyan ardi mi vîrî. 'Ubeydullah Eyûbiyan, Kurdanê Kurdistanê Rojhelatî ra yew nuştux o. Vanî dewrê Şahî di Îran di Kurdey ser o îşkence dîbî. Wextê Xumeynî di zî rojî yê tepêşenî. Îşkence bide kenî, ti ra Şêx 'Îzeddîn Huseynî û 'Evdirehman Qasimloyê rehmetî persenî (Qasimlo ay wext hima weş o). 'Ubeydullah Eyûbiyan vano "Ez yîni ra hes nêkena!" Vanî "Qey?" Vano "Fikrê yîni şaş o. Çimkî yê otonomî wazenî. Ez otonomî nê, xoserbiyayîş wazena."

Wa ganê Osman Sebrî û heme şehîdanê Kurdistanî şad bo.

Çend gotin li ser Idrîsî Bîdlîsî...

Bi kurtî naveroka peymana begên Kurd û Osmanîyan weha bû; Mîrên Kurdan îtaatê Sultana Osmanî dipeljirînin, di şeran de bi yekîtiyên şervanên xwe bêşdar dibin, lê, hemû mafên xwe yên hukumraniyê diparêzin û li hember êrişên ku ji derva tînan Osmanî wan diparêze.

Sultanê Osmanî ji nu va avakirina awayê îdarî yê Kurdan serbestî û baweriyê eke temam dabû ji Idrîsê Bîdlîsî. Eyaleta Dîyarbekirê bo 19 sancaxê dihat parvekirin, 11 ji van di bin tesarufa Sultanê Osmanî, 8 ji wek "Yurtluk û Ocaklik" bûn.

Idrîs, li ser navê begên Kurdistanê ji Sultan re raporekê pêşkeş dike; ji Sultan wazîfeyên wan îrsî weke berê ji wan re bînin dayîn û ji bo ku biçin Waliyê Safewî Kara Xanê ji Dîyarbekirê derxînin, daxwaz dike ku bi rûtbeya Beylerbeyî (Mîrêmîran) li serê wan şexsiyeteke mezin bê tayîn kirin. Sultan; "ji nav hûkûmdarên Kurdistanê yekî ku bikaribe wazîfe Mîrêmîran li ser xwe bigre hilbijêrin ku hemû begên Kurdan îtaatî wî bikin û dibin seroktiya wî de li dijî Kizilbaşan şer bikin, wan ji welêt derxin" r.481.

Li ser vê yekê Idrîsê ra-

manwer raporeke din ji pêşkeş dike û weha dibêje; "Li vir ji yekîtiya îradî zêdetir piranî hene; herkes "tenê ez bîm, ji bilî min kes nebin" dibêje; û kes ji kesî re îtaatî nake. Ji ber ku armanca bilind ev e ku, tedbîrên ji bo cîvata Kizilbaşan bînin sitandin û yekîtiyê wan bînin tarûmar kirin; di vê rewşê de, baştir e ku ji kesên Seraya Sultanî yek bê tayîn kirin ji yên ku hemû begên Kurd îtaatî wî bikin, bi vî awayî ev kar bi leztir û bi awayekî herî baş temam dibe". Li ser vê yekê derbarê tayînkirina Çavuş başî Mehmed Axa yê ku wek Biyikli Mehmed tê naskirin wek Begêbegan yê Eyaleta Dîyarbekirê û Qamûtana Giştî yê Ordîyên Kurdistanê yên ku armanca wan bi paşvegirtina eyaletê ji destên biyanîya û têxe bin ewleyîya xweyê emîrnameyek derdikeve.

Ji Begêbega yê Dîyarbekirê bi dehan caran êriş tînan li ser Mîrîtiyên Kurdan. Heta ku ji holê rabin...

III

Ev peyman di dîroka Kurdan de roleke girîng dileyize; bi başî û bi xirabî... Hakîmiyeta begên Kurdan li heremê pêk tîne. Şerên Îranî û Osmanîyan dom dike. Şer di vê heremê de pêk

tê rû didin. Herema tampon timî di bêstîkrariyêke kronîk de diji. Potansiyela Kurdan tarûmar dibe. Begên Kurda loma statûya vê peymanê nikarin bi kar bînin, di nav xwe de merkezîbûyînekê (her çiqas ceribandînen weha pîrr bin jî) ava kin. Divê mirov sedemên merkezîbûyîna mîrîtiyên Kurda ne tenê di sedemên derva û realîteya wan î jeopolîtîk de bigere. Sedemên hundirîn; yên sosyolojîk ji divê kê mîrîtiyên dîtin. Çawa ku tê zanîn di vê demê de, şûra netewî kêm e, insan û civat aidîyeta xwe di motîvasyoneke neteweyî de nagerin. Dewletbûyîna yekbûna civatî di bîngeha şûra netewî de pîrseke sedesala 18'an e. Ji bo civatên rojhilat û Kurda hîn jî nêztir. Ji bo Kurdan di dema qîna navîn de dînekî mişterek yê hevîrkirina kulturî, civakî û îdarî jî tunebû. Dewlet di vê demê de bi darê zorê çêdibû, lê li ser meşruyeteke dîni xwe diparastin. Dîni ji pîrozîyêk dida dewlet û hukûmdaran re. Dewlet dibû hamîya tabî ya tebaayan.

Pêşketina Tirk, Ereb, Fars, Moxol, Yunanî, Bîzans hwd bi îstîla û dagîrkeriyê pêkhatîye. Dorhêla Kurdan bi suran hatîbû girîtin. Kurd mecburîyê para-

stina hebûna xwe bi verasete meşru yê ji bav û kala mayî, bisinorkirîbûn. Di wan mercan de motîvasyonên xurt yên dagîrkirîna di nav wan de çênedibû. Cîvata Kurd bêtir bi aloziyên hûndirîn ve bi kefteleft bûn.

"Xamîyet û bilindî" nedihîşt îtaatê ji hevûdu re bîkin. Ev realîteya cîvakî, sîstema parastina mîrîtiyan li hember polîtîkaya merkezîbûyînen her du împaratorîyan di derhola wan de zêif kirîye. Her du împaratorîyên mezin heremê di bin tahakkûm û hakîmiyeta Mîrîtiya de ji bo ku ji warên xwe yên meşru yên tradîsiyonali dermavekin îhtîmam dikirin. Têvî vîya jî,

gelek mîrîtiyên Kurd li ser esasên nîrxên wek; şervanî, parastina nîrxên tradîsiyonali, bikaranîna hunerê dîplomasiya heremê (herçiqas kultura me ya siyasî îro vî qebûl neke jî) li ser xwe mane. Mîrîtiya Kurd ya Bîdlîsê tevî hilweşandin, rabûn, tevlihevî nêzikî 850 salan serxwebûna xwe parastîye. Sadaqatên xwe ji împaratorîyên mezin yên heremê re ji ber parastina verasete vî serxwebûyîne, anîye.

Vê rewşê bi vî awayî heya salên 1800'an dom kirîye. Ta ku êdî her du împaratorîyên mezin yên heremê dest bi polîtîkaya merkezîbûyîne kirine.

Maksîmalîzma Kurda di

famkirina rastiyan de gelek zorê dikîşîne. Nepejirandina realîteyên jeopolîtîk û sosyolojîk yên Kurdan jî di nav vî de ye. Rewşa jeopolîtîk - di navbera du împaratorîyên mezin de bûyî-, Kurdistan tim wek "heremeke tampon" hiştiye. Mîrîtiyên Kurd timî pêwistî îtaatî bi yek ji wan re bûne.

Hemû dewletên piçûk, mîrîti û eyaletên tampon di prosesê merkezîbûyîna dewletên mezin de ji holê rabûne.

Polîtîka, hûnerê bikaranîna îmkanan e. Îmkân tûnebin, raman û îdealên herî baş ber bayê de herin. Ne peyman, lê, nebikaranîna îmkânên peymanê bûye sedemên drama Kurdan.

Almanyayê û Fransayê komele...

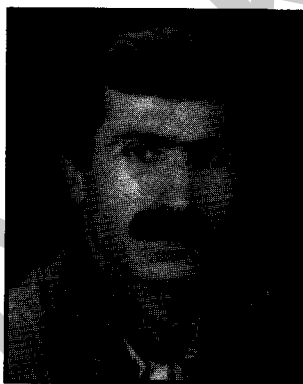
Derve yê Almanyayê Klaus Kinkel qedexekirina faliyeten PKK'ê dianî zimên: "PKK di danûstendînen me yên bi Tirkiyê re bûbû asteng mezî. Lê em çiqas terora PKK'ê rûş dikin, em ewqas jî daxwazên Gelê

Kurd ku li Rojhilata Tirkiyê êşê dikîşînin, fehm dikin".

Bêguman tîkiliyên aborî û diplomasiyê di navbera Tirkiyê û Almanyayê de bûn sedem ku hukûmeta Kohl, komele û buroyên aligirên

PKK'ê li seranserê Almanayê bigre. Lê eşkere ye ku metoda xebata dilxwaz û aligirên PKK'ê ya li Ewrûpayê jî di vî warî de rola xwe list ku hukûmetên Almanya û Fransayê komel û buroyên wan bigrin.

ŞEHÎDE NEMIR HATIP KAPÇAK (XEBAT) DI TEKOŞÎNA GELÊ KURDISTANÊ DE DIJÎ

Lawê Kurd yê hêja, tîkoşerê serbilind, dozdarê rizgarîxwaz û azadiya gelê Kurd, pêşengê bi rûmet û mîrxas, endamê Komîteya Navendî ya Rizgarîxwazên Neteweyî yên Kurdistanê (RNK - KUK), Hatip Kapçak (XEBAT) di 18-ê Çiriya Paşîn ya sala 1992-an de, li Şermix (Mazîdaxê) ji aliyê hêzên tarî û kirêt yên dijmin ve hat şehîd kirin.

Bila dijmin baş bizanibin ku ne tu hêz ne jî erîşên weha hov û kirêt nikare tîkoşîna neteweyekî bindest ku di zanebûna rûmet û giranbahiya serxwebûn û azadiyê de ye û ji bo vî armanca pîroz ji tu fedekarî û canbêzariyê xwe nade alî, bide rawestandî. Kulîlken serxwebûn û azadiyê ku bi xwîna şehîdên Kurdistanê tînan avdan, roj bi roj bêtir û geştir dibin.

Bi munasebeta salewexta şehîdkirina pêşengê hêja heval Hatip Kapçak (XEBAT), em careka din soz û peyman didin ku emê heval Xebat û hemû şehîdên Kurdistanê, di xebat û tekoşîna gelê Kurd de bidin jiyandin.

Hezar rêz û silav li şehîde nemir Xebat û hemû şehîdên Kurd û Kurdistanê...

Sonda me mirin e, di riya te de welat

Kefen û kirasên me ne, ferman û xeml û xebat

Xwîna me hat firotin, pê bikirin Kurdistan

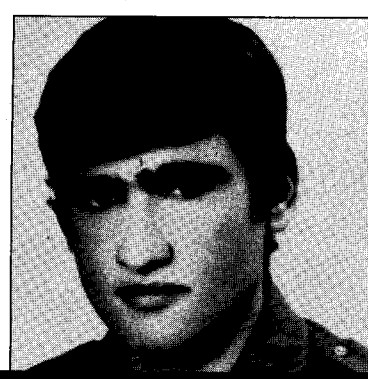
Em dîlîtiyê naxwazin, pîr bi rûmet e goristan

Rizgarîxwazên Neteweyî yên Kurdistanê (RNK - KUK) Berpirsiyartiya Ewrûpayê

Di salvegera 13.a şehîdketinê de xuşka xwe Necla û hogirên wê bi bîr tînim

Necla Baksî

Huseyin Aslan

Di 12.12.1980'yî de xuşka min Necla Baksî û zavê me Huseyin Aslan û hogirên wan bi destê hêzên kolonyalist ên Tirk û Sûriyê hatin kuştin. Ez wan wek neferên tîkoşîna me ya netewî û sosyalîzmê bi bîr tînim û li ber gîyanê wan ê pak bi rêzdarî radiwestim.

Şukran Baksî

Xaçpîrs

Amadekar: S. Rêving

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											

Çeperast: 1.a- Helbestvan û tîkoşerê Kurd. Di sal 1905'an de li hêla Semsûrê tê dinê. Piştî serhildanê Şêx Seîd mişexî Sûriyê dibe. Di kovarên Hawar û Ronahiya de gelek helbest û nivîsên wî derketine. Bi navê "Elfabeya Tekûz" li ser alfabeya Kurdî ya bi latîni pirtûkek çap kirîye. Di 11.10.1993'an de û 88 saliya xwe de li Şamê mir. 2.a- Lê belê, feqet b- Roj, hetav (berevajî) c- Xwarina dewaran. 3.a- Li Kurdistanê bakur devereke ku bi navê serhildanekê tê nasîn. b- Di devoka Behdîni de "vir", "vêdê". 4.a- Paşnavê helbestvanê Kurd Mele Ehmed b- Rêbir, eşqîya. 5.a- Sîno-

nîmeke "îro". b- Bi soranî "neynik, mirêk". 6.a- du tîpên wek hev. b- Ageh, jê xeberdar bûn. 7.a- Mam, birayê bav. b- nexweşiyek c- Hevîr yan heriya wek benîşt, zeloqî. 8.a- Ji navên qîzan b- encam, nefîce. 9.a- Welatek ku cîranê Kurdistanê ye. b- baneşanek c- Sînonîmeke "ji bona ku" 10.a- Ne ronahî, ne ron (berevajî) b- Paşnavê kurduzan û konsolosê Rûs yê di ku di dawîya salên 1800'an de li Erzûrûmê bû û li ser şairên klasîk yên Kurdî pirtûkek nivîsandîye. (berevajî) 11.a- Hîn, hêşt (berevajî) b- Kesê ku çavên wî/wê reş 12.a- Qurîşê Rûsiya-yê b- navê rojekê (berevajî).

Serejêr: 1.a- Dîn b- Xerîb, ne xelkê cî c- pîrsek (berevajî) 2.a- Darê îdamê, yê daliqandîne b- gep, piçek nan, yan xwarin, piç. 3.a- Ehemiyet, giringî (berevajî) c- sala berî par (berevajî) 4.a- Meyîla serbanên xaniyên ku ji kelpîçan tê çêkirin, ji bona ku baran, yan ava berfa heliyayî li ser ban nemîne. b- Nûr, ronahiya çavan. 5.a- Kesê ne biyanî, yê ku mirov nas dike. b- Ji ard, xwê, hevîrtîr û avê çêdikin. 6.a- Kilam, helbesta bi awaz. 7- Dara tîriyê b- aleta ku mirov tê de çayê çêdike. 8.a- Mêrû, mêrî. b- Di Kurmancî de pronavê îçaretê ji bo kesê nêr û nêzîk. 9.a- Li devera Şîrnexê ji bo "qirêj", "ne paqij" tê gotin. b- Aleta teknîkî ya ku balafir û cih û avahiyan tesbît dike. 10.a- Mintiqeyî, deverî (berevajî) b- Îbadetxane, avahiya ji bo dîndaran pîroz 11.a- Vexwarina serekî. b- cihê ku genim lê dihêrin 12.a- Belê, e. b- Baneşanek c- hember, muqabil.

Bersiva hejmarê berê

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
M	E	L	A	Y	E	B	A	T	E	D	O
H	R	O									
A	M	E	D	Y	G	E	N	I	T	E	R
A	E	D	E	L	A	Y	Z	A	L	A	L
D	E	M	O	K	A	R	A	L	A	L	O
I	X	A	S	A	R	B	E	R	I	R	O
Y	A	H	T	R	O	N	R	I	E	R	D
E	N	I	T	U	K	K	R	E	M	A	T
Z	A	N	A	N	E	S	R	E	B	E	G
O	S	M	A	N	E	S	R	E	B	E	G

Kultur û Polîtîka

Riza Polat

"Dawiya dîrokê û mirovê dawî"

Ev sernivîsa li jor navê pirtûkekê ye ku ji alî dîroknas û sosyologek Amerîkî hatiye nivîsîn. Nivîskarê pirtûkê Francis Fukuyama ye, navê pirtûkê yê orjînal jî "The end of History And The Last Man" e.

Dîroknas û sosyolog Francis Fukuyama piştî têkçûna sîstema sosyalîst, digihîje wê qenaatê ku mirovayeti û civatên wê gihîştine qonaxa dawî ya pêşketina civaka mirovayetiye, qonaxa herî dawî ya pêşketina civakê dewleta liberal e, yan jî bi navêkî din ekonomî û demokrasiya liberal e. Fukuyama pêşî fikrên xwe wek meqaleyekê bi navê "dawiya dîrokê" di kovara "The National Interest" de belav kirin, lê piştî ku munaqeseyên dîr û dirêj li ser hatin kirin, wî wek kitêb nêrînen xwe çap kirin.

Fukuyama van baweriyên xwe li ser fikir û nêrînen Karl Marks û Georg Fredrich Wilhelm Hegel ava dike. Qeneeta wî ew e ku ne Marks û ne jî Hegel bawer nedikirin ku pêşketina civaka mirovayetiye bê dawî ye û heta heta wê dom bike. Wan herduyan jî qebûl dikirin ku dema ku mirovayeti gihîste awayê ku civata mirovayetiye hesreta wê dikişîne, wê demê rola hêzên ku dîrokê dilivînin wê kêr bike. Mebesta wan ne ew bû ku wê dawîya mirinê, dayikbûnê, jiyane, keşîfkirina tiştên nû û bûyerên mezîna bê. Lê qeneeta wan ew bû ku piştî hebûna problemên mezîna di jiyana mirov û civatan de êdî jiyaneke bê problem û bê firtone dest pê dike.

Ji bo Marks hêza esasî a livandîna dîrokê di jiyayîtiya di navbera çîna serdest û bindest û di kapitalîzmê de jî çîna karker û bûrjûvazî de ye. Di jiyayîtiya ku piştî civata komunal heta nuha ya ku dîrok dilivand, di jiyayîtiya di navbera çîna serdest û bindest de bû.

Ji bo Hegel jî hêza ku dîroka mirovayetiye dilivand û bi pêş dixist; hewcedariya ku xwe bide pejiandîna (qebûlkirinê) ye. Hewcedariya xwe bide qebûlkirinê û hisên ku girêdayî wê, hisên wek hêrsbûn, şermkirin û quretî di hebûna mirov û polîtîka wî de ew xusûsiyet in yên ku di roleke mezîna dilîzin. Ji ber vê yekê jî Fukuyama ji Hegel hereket dike û dibêje "ji bo Hegel ew tiştên ku dîroka mirovayetiye dilivînin ev his bûn."

Di xusûsê pêşketina livandîna civata mirovayetiye de Hegel û Marks hemfikir in. Lê nehemfikirîya wan, li ser hêzên ku civata mirovayetiye dilivînin bû. Lewra Marks digot "dîyalektîka Hegel serbijêr bû, û li ser lîngan ranedwestîya. Serseerkî dimeşîya, lê min ew serrast kir û danî ser lîngan".

Fukuyama îddîa dike ku piştî şoreşa Oktobê û hebûn û berdewamiya sosyalîzmê li dunyayê qeneetek wisa li cem alimên rast û çep durust bûbû ku êdî nema dawîya sosyalîzmê tê. Li cem dewletên împeryalist û alimên wan panîkek wisa çêbûbû ku texmîn dikirin her roj erd ji bin lîngê wan diherike. Ji bo wê jî ew du

mîsalên balkêş dide; yek ji wan Wezîrê Karûbarê Derve yê Amerîka yê berê Henry Kissinger û ê din jî Gorbaçov. Qeneeta wî ew e ku Kissinger siyaseta xwe li ser bîngehê waqiyetê ava kiribû. Lê dîsa jî rojek ji rojan bawer nedikir ku Yekîtiya Sovyet û sîstema sosyalîst wê têk here. Ji ber vê yekê jî lê digeriya ku mirov dê çawan di dunyayê ku sosyalîzm roj bi roj xurt dibe de bijî û menfeetên xwe biparêze.

Ji bo Gorbaçov dibêje ku, Gorbaçov di 1985'an de pesnê Stalin dida û wek Krusçev kollektîfîkirina Stalin a salên 30'î diparast. Ancax di 1987'an de Lenîn û Buharîn qismî parast. Di guhetina van fikran de jî xuya dibû ku Gorbaçov tu demekê bawer nedikir ku wê sosyalîzm têk here.

Fukuyama tîzên xwe li ser Hegel û şirovekirê wî filozofê Fransîz-Rûs Alexandra Kojève ava dike û pêş dixîne. Bawerîya wî ew e ku piştî têkçûna sîstema sosyalîst bi siyasî û îqtîsadî dîroka mirovayetiye êdî gihîştîye noqta dawiyê. Ji bo wî jî dawîya civaka mirovayetiye demokrasiya û ekonomîya liberal e û ev yek jî dawîya guherandîna îdeolojîk a dîroka mirovayetiye ye.

Li ser vî bîngehî jî dibêje ji bo Marks pêşketina dîroka mirovayetiye bi civata komunist dawî dihat, ji bo Hegel jî dewleta liberal bû.

Fukuyama dide xuyakirinê ku cewherê dewleta liberal an jî demokrasiya liberal hewcedariya ku xwe bide qebûlkirinê ye. Çûnkî ji bo Hegel hêza ku dîroka mirovayetiye pêş dixê û di livîna muhtaciya xwe bide qebûlkirinê ye.

Ew li ser vî bîngehî îdia dike ku hindî dîrok çêbûye heta nuha, di esasê jî şerê di navbera du mirovan de çêbûyî bigre heta şerê di navbera dewletan de çêbûyî hewcedariya xwe bide qebûlkirinê heye. Ji ber vê jî qeneeta wî ew e ku di siyaseta hundîrîn û a derveyî de, di siyaseta partîyan ku li hemberî hevdu reqabeta di ticaretê de û şerê di navbera gelan û dewletan de dibe hemû jî ji hewcedariya xwe bide qebûl kirinê der tê. Û ew reqabet û xebat ji sêsed salî vir de ye dewlet û ekonomîya liberal dide jiyandin di domine.

Ji bo Fukuyama sîstema herî baş û bê alternatîf dewlet û ekonomîya liberal e. Bê şik berî her tiştî dixwazim bidim xuyakirinê tiştên ku Fukuyama çî di çerçeva filozofî çî jî di çerçeva ilmên civakî de bahs dike tiştên ciddî ne. Pêwîst e ku mirov munaqesên kûr li ser bike. Lê Fukuyama bi xwe jî (bi taybetî welatên ku bi şeklê dewleta liberalî jî tîndîrîkirinê) nikare bersiva bê edaletî, belengazî û bê çaretiya ku dinya me de heye bide. Bê edaletî û feqîrtî îro ne li tenê Efrîqayê, li Asiyayê an jî li Latîn-Amerîkayê heye. Belengazî û bê edaletî îro li dewletên herî xwedî refah dewletên ku bi demokrasiya û ekonomîya liberal jî wek Amerîka û hin welatên Awrûpayê hetanî navîkê ye...

BEROŞ

Mahmûd Lewendî

Manga bi ga !

Îro ber destî sibê ez ji xwe re di xeweke giran û kûr de, di nav xewneke xweş a tîr giya û nefel de raketibûm. Lê malmîratê xwediyê min saet şeş sibê bi zixtan ez ji wê xewa xweş a di nav rêxê de şiyar kirim.

Ax ax, xwezîka ji bo me dewaran jî saetek çêkirana, zîla wê qûrmîşkirana û em jî wek însanan bê sitres û tîrs pê şiyar bana. Hûn nizanin ewê çiqas xweş baya. Kanê ew şans!

Neysel, golika min hê razayî bû. Berî ku xwediyê min wê jî bi zixtê şiyar bike, ez giham ser wê û min ew bi zimanê xwe yê xweşik î mezîna alast û şiyar kir. Feqîrê bi çavên nîvçe vekirî û tîjî kêlîşk pel pel li min û xwediyê me yê rûtîrş dinihêrt. Xwediyê me jî bo taştê hinek ka û kapek tevîhev kir û rijand ber me. Xwedê jê nerazîbiyo, tu dibê qey em kolê wî ne! Mîrata ka û kapekê jî zuha-zuha naçe xwarê. Me ka û kapek bi şorika devê xwe nermijand û xwar û me berê xwe da deriyê derve. Hevalên me yên din jî hemû derketibûn derve. Hinek li gel golikên xwe, hinekên avis, hinek jî li gel gayê xweyanê bi gotina we însanan mîrê xwedîderketibûn. Hinek xuya bû jî êvar de raneketibûn nigên wan li hev çoqal bûbû, yên tîr razayî jî jî meş û çûna wan diyar bû.

Me hemûyan li pey hev berê xwe da çêreya gund. Gavanê gund ku serokê me ye li kera xwe siwarbûyî li hêviya me bû. Bi zimanê xwe bi ser me de qîjiya, her çendî me jî zimanê wî fam nedikir jî lê ji qermîçokên enî û ruyê wî xuyabû bi me de dixeydî. Lê em nizanin çî ji me dixwaze. Axx ax ma ji bo me dewaran jî tercumanek hebûya wê çiqas baş bûya. Wê wextê me yê jî zimanê serokê xwe fêm bikira û her sibe êdî ew ruyê tîrş mumkune li ber me şîrîna, lê kanê ew şans, ji bo ku em bikaribin xwedî tercuman bin divê ku em ji ga û mangetiye derkevin bibin însan. Ew jî ji bo me giran e. Yanê nuha ezê çawa rabim eslê xwe înkâr bikim, wekî manga an jî gayekî ezê rabim bibêjim ku ez însan im. Ez nikarim bêpîrîyê bikim! Ma gelo ji însanan re bibêjin ku divê ku hûn bibin ga, bi ya we xweş e? Bê guman na!

Golika min a feqîr ji ber vê qîjîna serok her şev ji xew vedicîniqe û diqîre, hawara wê ye dibêje "dayê serokê rûtîrş hat!". De were vî derdî bikşîne! Ême tişt nabe ji me çû, lê golika min a xama hê nû ye, teze û nazik e, ji nuha de bi tîrs û xof mezîna bibe, sibe ro bibe nogin ewê xwe qet nêzî cangeyan neke. Ewê her bi tîrs û fedîyok be. Ez ditîrsim golika min piştî ku hat çaxa no-gintîyê ji xwe re cangeyekî nebîne li malê bimîne. Ji xwe qelin jî buha bûye, berê bi du rîsî giha her cangeyekî dikaribû jî xwe re noginek bidîta, lê kanê ew wext, nuha ne du rîsî, bi ser de çewalek ka û du telîz kapek jî dixwazin, feqîrê cangeyan nikarin bizewicin. Gerçî êmin ez li dij qelin im, lê te di mîrata edetê. Ez nuha rabim golika xwe bê qelin bidim cangeyekî, civata me ya dewaran ewê derhal dest bi paşgotîniya bikin. Na efendim golika wê ne golik e, ji goliktîyê xistine, nizanîm cwangê mala filan gayî dest avêtîyê û nizanîm çî û çî! Ez serê we neêşînim, vê wextê zehmete ku mirov diya golika be.

Min cwangê xwe par zewicand. Me jê re noginek ji mala Gayê Matore anî. Me çî dawet li dar xist! Çil mange û çil ga bi hev re diûrîyan. Me govendek welê girt ku toz û dûmana rasta gund ji ber tepe repa govenda me bi ezmana de bilind bû. Hela tew govenda cwange û noginên xama û teze yên ji êla Gareşan bala hemû dewarên vexwendî yên dawetê kişand. Nogin û cangeyan ji eşqa hevûdu, govendekê çarsimkî ya kerkî girtin, tiştêkî dûrî aqîla bû. Çî roj bû, çî dawet bû! Lê li ser me gelekî kelîfî, dewarên vexwendî xwarînek xwarin, rîsî û ka û kapek û nefel, welê xwarin ku zikê wan werimî bû dehol û kerixîn.

Hema bi xêr û xweşî bê qeza û bela min salek din golika xwe jî bida mîrê êdî tu xem tunebû. Gerçî cangê mala Manga Belek cangeyekî mulayim û efendî ye. Ez texmîn dikim dilê golika min jî di wî de heye. Her çendî li çêrê çend caran Manga Belek di ber min re avêt jî, lê hela ka em binêrin.

DUMAHÎK HEJMARA BÊ...

ne karê aqîla ye lê rast e

Amadekar: Hesên Mizgîn

❖ Li gor lêkolînan di 35 salên pêşerojê de wê gelha (nifûsa) dinê her sal 90 milyon zêde bibe.

❖ Einstein (Aynsteyn) diploma xwe ya dibistana bîngehîn hîç nesitend. Wî jî disîplîne hîç hez nedikir û jî dibistana Almanî nefret dikir. Ji berê yekê jî bavê wî ew şand dibistana politeknîkî li Zûrîhê û li wê derê diploma xwe stand.

❖ Krema (macun) diran BZI di sala 100 an de ji aliyê doktorê îtalî Scribonivs Largus hatiye dîtin. Wî kîrema diranan jî sirke, hungiv, xwê û camên hurkirî çêkirî ye.

❖ Derziya ku îro em di drûnê de bikar tînin cara yekem ji aliyê însanê "Cromagnon" hatiye bikarînanê û 30000 sal berê hatiye çêkirin.

❖ Li gor lêkolîna Ricard A Meyer li unîversita Tibî ya Johns Hopkins li Raltîmore li DYA, îsota tûj tesîreke xwe ya tevîzandîne heye. Îsota tûj êşa mirov kêr dike ji ber ku tê de "capsaicin" ku sinîrê mirovî dîtevizîne heye.

❖ Lawikê Rûsî, Vassiyê 21 mehî dikare bê rawestan di 15 saetan de 33 km avjenî bike. Vassîa Razenkov xwarina xwe jî di dema avjeniyê de dixwe. Vassîa li gor prensîbên Îgor Çarkovskî ketiye perwerdekirinê. Li gor metoda Çarkovskî zarok di nav avê de tê dinê.

❖ Darên li daristanê pelên xwe û guliyên xwe di bilindîya xwe de dicivînin. Lê dara ku li baxçan û li zevîyan in guliyên xwe hem li her derê xwe hene û hem jî pelên xwe bela wela ne.